

Přítomnost

nezávislý
15
týdeník

ROČNÍK XI

V PRAZE 11. DUBNA 1934

Za Kč 2.—

Mladí Češi a Němci v politice

O. WEISL

O hranici politické satiry a beletrie

JAN MÜNZER

Nový sovětský člověk o literatuře a o jiném

STULTUS

O duchu pražského německého divadla

Ústavní reforma - ale pro koho?

Mají se socialisté sloučit?

F. PEROUTKA

Kdo si ještě pomůže pozemkovou reformou? — Literáti hrají roli
Více nebo méně stavovství? — Příbuzenství s celým světem — Církev vydělávající
Stín nad Autosalonem — Ešte k literárnej aféře zo Slovenska — Mladí a politické strany
Kdo může být socialistou?

LIDOVÉ NOVINY

deník čtenářů Přítomnosti

SVĚTOVÝ ÚSPĚCH

autora románu »Pochod Radeckého«.

JOSEPH ROTH

Nad Rothovým »Jobem« si uvědomujeme, že nejvyšší krása jest v prostotě srdce, v čistotě myšlenky a v jasnosti slova.

V každé postavě románu je kus našeho vlastního života, nejen jeho bídy a utrpení, ale i radosti a slávy.

Brožovaný výtisk Kč 25^{.-}, vázaný Kč 35^{.-}.

KVASNIČKA A HAMPL • PRAHA

U VŠECH KNIHKUPCŮ

JOSEF

Č A P E K

Ledacos

FEUILLETONY

Brožované Kč 20^{.-}, vázané Kč 30^{.-}.

Zvláštní vydání číslováno a autorem podepsáno ve volných arších Kč 40^{.-}.

Dodá každý knihkupec a
FR. BOROVÝ — PRAHA

4. a 5. tisíc

OBSAH 14. ČÍSLA PŘÍTOMNOSTI: Posl. JAROMÍR NEČAS: Velký problém pracovních kolon a táborů. — Ing. VILÉM ŠÁDA: Konec amerikanismu. — OTTO RÁDL: Bouře nad Eisensteinem. — V. HAVEL: My. — ZDENĚK SMETÁČEK: Je Rádl reakcionář? — Hospodářství, politika a autorita. — Socialismus chybní. — Inflace návrhů. — Materialismus a idealismus. — Přitažlivost moci. — Brannost národa. — Ze světa filmové výroby.

Přítomnost

za redakci Ferd. Peroutka
odpovídá

nezávislý týdeník

vychází ve středu v nakladatelství

FR. BOROVÝ V PRAZE II., NÁRODNÍ TRÍDA 18

Telefon číslo 390-51 až 54 — Účet poštovní spořitelny číslo 35.622

PŘEDPLATNÉ NA ROK Kč 100.—, NA PŮL ROKU Kč 50.—,

NA ČTVRT ROKU Kč 25.—, JEDNOTLIVÁ ČÍSLA Kč 2.—

Užívání nov. známek povoleno řed. pošt a tel. v Praze č. 13301-24-VI z 10/1 1924

TISKEM KNIHTISKÁRNY ORBIS, PRAHA XII., FOCHOVA TRÍDA 62

Mladí Češi a Němci v politice

Politika se studuje z hitlerovské učebnice.

Je dvojnásobný názor na úkol a smysl německých vysokých škol, jež jsou mimo hranice německé říše. Podle oficiálního názoru říšskoněmeckého jest jejich úkolem, aby šířily „německou ideu“, což dnes znamená tolik, jako ideu hitlerovskou. Podle názoru, panujícího ve státech, které je mimo hranice Říše zřídily, jest však jejich úkol zcela jiný: mají dávat německým příslušníkům těchto států možnost vysokoškolského vzdělání a zbavovat je tak nutností studia na hitlerovských universitách. Na příklad pro stát československý je ovšem daleko výhodnější, budou-li jeho příslušníci vychováni na demokratické universitě u nás. Ale je to také v zájmu příslušníků německé menšiny samotné, poněvadž pro toho, kdo se rozhodl žít v demokratickém státě, byla by diktátorská výchova podkladem naprosto vadným a pramenem nespokojenosti.

Kdežto tedy zájmem našeho státu jest, aby byl zjednan soulad mezi výchovou československých státních občanů německé národnosti a jejich příští činností v úřadech a zaměstnáních tohoto státu, jest zájmem hitlerovců, aby mezi těmito dvěma údobími jejich působnosti byl vytvořen nesoulad co možná hluboký, který by byl základem jejich odklonu (kulturního i politického) směrem k Říši. A tu se naskytá otázka: má československý stát dosti vlivu, aby německé vysoké školy u nás se nestaly skrytými nositelkami „německé ideje“, jak si to se zahraničními universitami představuje Hitler?

Dostala se nám do rukou kniha, z níž 80% právníků studujících na pražské německé universitě se učí mezinárodnímu právu. Je to jedna z celé série učebních pomůcek, které pro německé právníky vydává düsseldorfský C. Schaeffer (Schaeffer-Brode: Völkerrecht, vydal C. L. Hirschfeld, Lipsko v r. 1932). A tu se tedy o začátku světové války dovídáme toto:

Die Schuld am Weltkrieg wurde infolge geschickter feindlicher Propaganda zunächst dem Deutschen Reich zugeschrieben. Im Artikel 231 Versailler Vertrags wurde ihm in Kriegsschuldbekanntnis abgepreßt das die feindlichen Mächte als Grundlage maßloser Reparationsforderungen benutzten. Als erzwungen ist es kein Beweis für die deutsche Schuld. Es steht auch im Widerspruch zu den Tatsachen. Deutschland hätte selbst durch einen siegreichen Krieg nichts gewinnen können; während bei Rußland der Ausdehnungsdrang, bei Frankreich der Revanchegedanke bei England die Handelseifersucht als Triebfedern wirkten. Der Vorvertrag mit Wilson wurde im Wesentlichen verletzt.

Citovali jsme úmyslně doslova v německém znění. Pojem „Friedensvertrag“ v této knize neexistuje. Pouze „Friedensdiktat“, zcela v hitlerovském stylu.

Uvážíme-li, že kniha vyšla v roce 1932, tedy ještě před převratem v Říši, a že má být pomůckou pro zkoušky na německých universitách, může nám býti též příspěvkem k poznání, jak zhitlerisována byla v mnohém ohledu německá věda a pedagogika již před Hitlerem. Co však má taková kniha co dělat u nás? Vědeckost, s jakou se tu postupuje, nejlépe charakterisuje tato stať:

Anglie hrubě porušila mezinárodní právo, když 3. listopadu 1914 prohlásila celé Severní moře za válečné pole (military area) . .

Německo na to odpovědělo tím, že prohlásilo válečný stav ve všech vodách kolem Velké Británie a Irska. Tento čin (hlavně potopení Lusitanie) byl prohlašován nepřátelským tiskem za těžký zločin, ale byl podle mezinárodního práva jakožto represalie naprosto přípustný!

Neméně vědecky se tu mluví o systému mandátů, které byly vítězům dány nad německými koloniemi. Citujeme doslova:

Die Mandate sind ein Verlegenheitsprodukt, durch das mit hochtrabenden Worten (heilige Aufgaben der Zivilisation) die von den Siegerstaaten beabsichtigte, aber von Wilson vereitelte Annexion auf Umwegen erreicht werden sollte. Allen Versuchen den Unterschied zwischen Mandaten und Kolonien zu verwischen, ist mit Entschiedenheit entgegenzutreten. Auch für die Zukunft wird es nötig sein, die öffentliche Meinung durch Zeitungen und Schulbücher immer wieder daran zu erinnern, daß Deutschland unter heuchlerischen Vorwänden seines Kolonialbesitzes beraubt worden ist.

Pojednání o úmluvách locarnských doprovází autor tímto konstatováním:

Locarnskými úmluvami byly určeny západní hranice Říše. Pokud jde o východní hranice, nepřichází pro Německo nějaké smluvní řešení (jak by si Francie a Polsko přály) vůbec v úvahu.

Ostré kritice jest tu podrobena též československé stanovisko k celní unii německo-rakouské.

Německá universita nám patrně namítne, že nemá přímého vlivu na to, z čeho se její posluchači připravují. Možná, že nás odkáže na československou censuru, která bere patrně přísný zřetel jen na knihy, jež byly v Říši vydány teprve po převratu, zapomínajíc, že hitlerovská idea se nevyvinula přes den. Tímto odkazem nás však německá universita naprosto nepřesvědčí o tom, že by nemohla způsobit, aby její posluchači aspoň politiku studovali z knih pro demokratickou universitu vhodných, kdyby ovšem chtěla. Kdyby to nedovedla, vznikly by vážné pochybnosti o jejím raison d'être, poněvadž kdyby i ona měla být přípravou a kultem politiky hitlerovské, nebyl by rozdíl mezi tím, zdali by českoslovenští Němci studovali na některé universitě v Říši či u nás.

Šovinismus na obou stranách.

Skutečnost, že mezi nesocialistickou částí našich německých vysokoškoláků jest k hitlerismu poměr daleko kladnější a vřelejší než k politice československé, lze vykládati různě. Hlaholný šovinism mezi těmito vrstvami nemá však patrně původ o mnoho rozdílný než opačný, ale stejně hlaholný šovinism mezi vysokoškoláky českými. Politická duše českého i německého středoškolačka je v nejvyšších třídách nepopsaný list. Příprava, již se mu k chápání politického dění až dosud dostane, stačí nejvýš k pochopení několika frází. Říká se, že mládí se kloní k radikalismu. Pravdou však jest, že toto mládí, po němž se chce, aby se tvářilo vzdělaně, které však o politické vzdělanosti v devadesáti případech ze sta nemá ani zdání, chce-li se vůbec nějak tvářit, musí se přidat k hnutí, jež vyžaduje co nejméně kritického přemýšlení a komplikovaného chápání. Zkrátka: politická příprava, s kterou mladá inteligence přichází na vysoké školy, je naprosto nedostatečná vzhledem k požadavkům, jež na politické chápání abiturientů klade hned od počátku vysokoškolské prostředí. Každý dělník a řemeslník, který od 14 let je v praktickém životě a stojí tváří

v tvář snahám a bojům veřejného života, má více času a možností, aby se včlenil s rozvahou a přesvědčením do politiky, než tak zvaná mladá inteligence. Zmatená udýchanost, s níž se rychle po opuštění školních lavic hledá politická orientace, aby se nezůstalo pozadu, jest velmi vděčným působistěm, jak tvořit lidi politicky rozpolcené, kteří teprve, když už se někde plnou duší zapracovali, jsou tak vyspělí, aby poznali, že patří jinam. Z tohoto prostředí si tedy odvádějí majority ti, jichž program jest nejnázem a nejrychleji pochopen a tudíž akceptován. Zvláště ovšem ti, kdož přicházejí z našich německých území na pražské a brněnské německé vysoké školy, nejsou z velké části politicky tak vyspělí, aby podkladem jejich politického myšlení a vývoje byla myšlenka československé státnosti a ne českoněmecký antagonismus, který si v zcela primitivní formě ze svého domova pravidlem přináší. Bylo by právě úkolem vysokoškolského prostředí, aby tito lidé, než se vrátí domů, se dopracovali vyspělejšího stanoviska a takto též doma působili. Vždyť na rozdíl od českých a slovenských šovinistů jsou tito ještě na víc podporování nekritickými argumenty dodávanými z Říše, o jichž oblibě a účinnosti nejlépe svědčí, že jimi (přes to, že jsou vždyť at přímo či nepřímo namířeny proti nám) nepohrdnou ani šovinisté čeští. Přečtete si brožurku pana Kahánka o hitlerismu a dozvíte se, že „Goebbels je apoštol náboženského nacionalismu“, že „velká účast voličstva na hitlerovských volbách je důkazem, že nebylo použito teroru a násilí“, že „Berlíňan v kavárně Vaterland nadšeně tleská písni »Proč bychom se netešili«, že „hitlerovská revoluce se ku podivu podobá naší“.

O nezbytnosti demokratické spolupráce.

Mladí Čechoslováci německé národnosti mají dvojí možnost: buď hledat politickou souvislost, spolupráci a smysl své činnosti u nás nebo v Německu. Co vyžaduje samozřejmý zájem naší republiky, jest jasné. Ale také volba Němců mezi oběma stranami hranic není dnes již taková, jako byla v dobách, kdy volili mezi demokratickým Německem a demokratickým Československem. Karel Čapek srovnal nedávno toto rozhraní mezi dvěma systémy se srázným břehem mořským. Zdálo by se, že mladá demokratická inteligence mezi Němci i mezi Čechy tuto okolnost nejdříve pochopí a pevnost tohoto státu postaví jako základ všech svých akcí. Každému uvědomělému Čechoslovači jest jasné, že opravdový nacionalism jest jediné ten, který jest s to, aby upevnil základy a kořeny tohoto státu. Právě mladá inteligence jest však z důvodů svrchu naznačených ze všech politických vrstev národa nejméně připravena a nejméně cítí pocit a dosah odpovědnosti, který má býti spojen s každou politickou akcí. Příklad: největší studentský spolek (pražský Všehrd) se usnesl na valné hromadě na vyloučení Maďarů. Tím měl být zdůrazněn a manifestován nacionalism spolku. Členství v této instituci opravňuje k různým sociálním výhodám, k nároku na levnější knihy, na slevky atp. Jaký bude tedy důsledek „nacionální politické akce“ Všehrdy? Méně majetní českoslovenští občané maďarské národnosti a ti z nich, kdož dbají toho, aby se s nimi zacházelo jako s rovnými — půjdou na německou universitu. Zdá se všehrdským funkcionářům (i po tomto domyšlení jejich akce do důsledků) jejich čin ještě akcí nacionální? Připravili se tím o část vlivu, který měli v rukou a jehož mohli použít k přesvědčování a získání maďarské menšiny pro spolupráci a státnost. To by byl býval čin nacionální a politický. I když připustíme, že diskuse s Maďary (na něž jest nejvíce ze všech působeno reakcionáři a revisionisty) jest obtížná, přece musí i ti, kdož provedené opatření hájí jakožto retorsi proti akcím maďarským, připustit, že práce s nimi bude mnohem obtížnější, nebudou-li odchováni vzděláním českým nebo slovenským.

U nás nemůžeme a ani nechceme uvažovat prostě po hitlerovsku, že nebude-li možná spolupráce, nahradí se diktátem. Neboť konflikty s menšinami tohoto státu značí dříve či později konflikty s jeho sousedy a ty se diktátem řešit nedají. Připomeneme-li tedy československé mladé inteligenci, že pro nás je demokratická spolupráce všech státních složek národní nezbytností, není to snad (jak se obdivovatelé sousedních diktatur leckdy domnívají) příznáním slabosti, ale zdůrazněním jediné schůdné cesty. I pro demokratické československé Němce, kteří sotva v Říši mohou dnes hledat svůj ideál, jest tato cesta jediné schůdnou. Masaryk to ve svém prvním poselství vyjádřil slovy: „Museli jsme se rozhodnouti a vystoupit proti Rakousku-Uhersku a Německu, neboť celá naše historie, její obsah a smysl vede nás k mocnostem demokratickým... Osud našeho národa jest přímo logicky spjat se západem a jeho moderní demokracií“. O poměru k Němcům praví v tomtéž poselství: „Americká republika podjala se raději občanské války, než by připustila secesi svého jihu. My nikdy nepřipustíme secesi našeho smíšeného severu. Vybudováním opravdu demokratické samosprávy máme vhodný prostředek pro rozřešení národnostní otázky. Přímocharé rozdělení pro velkou a zvláštní smíšenost není možné a problém není pouze národnostní, nýbrž také a do značné míry sociální.“ A o šovinismu čteme v poselství z r. 1922 toto: „Evropa a lidstvo ocitlo se válkou a úpravou mírovou na stupni, na němž nacionální šovinismus je překonán. Šovinismus je všude kocourkovstvím, nejen u národů malých, ale i u velkých. Šovinismus svou slepostí a malichernou panovačností stává se hrotem svobody a samostatnosti.“

Demokracie má však nyní ve střední Evropě vlivem všech možných propagand nepopulární zvuk a také naše pravicové listy (české i německé) na př. při rakouských událostech nepokrytě dávaly najevo, že za cenu stranického prospěchu či získání snadnějšího prostředku k potření odpůrce, jsou kdykoliv ochotny s demokracií selevit. To je velmi krátkozraká politika a nebude snad na škodu připomenout, že strany socialistické v popřevratové době, kdy se ocitly v prostředí stejných svodů, daly myšlenku státu a národa před zájmem stranickým nekompromisně přednost. Důvod nepopulárnosti demokracie není ostatně jen v nedostatcích její propagandy. Nutno vždy znovu zdůrazňovat rozdíl mezi skutečným principem demokratickým a prostým principem většinové lidovlády. Také Mussolini a Hitler mají většinu. Demokracie však není jen majoritní formou — záleží především na obsahu, který se jí dá. Zdůrazňuje se, že svět jde do prava: vidíme, že jde k bídě a k válce.

Naše demokracie nabude i pro mládež více přitažlivosti, dá-li se jí zřetelnější pokrokový obsah a prokáže-li se, že také demokratická politická linie, plná kompromisů, není jen všední politikou bez cíle ze dne na den. Nemáme tradice. Pro pokrokový československý program máme však v politickém díle Masarykově solidnější základ vývojový, než mnohý ze států, jemuž tradice nechybí. Mezi naší politickou mládeží se však již dnes Masaryk čte tak málo, že to zaráží. Vůbec se tu totiž politika studuje většinou jen z novin. Tento nemasarykovský nedostatek politického vzdělání však nemůže vést k pokroku, ale k zmatkům.

O nedostatku politické průpravy.

Když jsme na podzim v době fakultních schůzí upozornili na to, že se u nás o výchovu politické mládeže nikdo nestará a když jsme doporučovali čelným politikům, aby si šli poslechnout neuvěřitelně naivní řeči, jež se budou pronášet na studentských schůzích, nebylo nám uvěřeno. Ubezpečujeme znovu, že s politickou vzdělaností je to mezi vysokoškolskými

studenty velmi zlé a že jediné proto přes svůj stálý a bezprostřední styk s politikou se nemohou už od let popřevratových dostat z hloubek politické bezvýznamnosti. Jejich vliv ve stranách i mimo strany je nepatrný a projevuje se jediné manifestacemi a resolucemi. Dočítáme-li se ve výroční zprávě Ústředního svazu československého studentstva, že tatáž organizace, jež hlaholně posílá memorandum Společnosti národů, nemůže se přes opětovné urgencye domoci audience u československého ministra, působí to komicky.

Z á v ě r.

Jak mezi českými tak mezi německými vysokoškoláky se veškerá práce ve fakultních a jiných studentských spolicích prohlašuje za přísně nepolitickou. Jak tam tak onde jsou však všechna místa obsazována přímo či nepřímo podle politického klíče. Jako příklad nepolitčnosti, s níž se tu pracuje, lze uvést výrok předsedy spolku pražských mediků, který ujímaje se funkce prohlásil, že chce pracovat proti marxistům a židům. Máme za to, že největší odpovědnost za schopnosti studentských pracovníků spadá při tomto neoficiálním politickém systému na politickou skupinu, jež místa obsazuje. Na českých vysokých školách je to většinou národní demokracie. Ale tak jako na vysokých školách tak také v této straně se pro větší rozhled studentských pracovníků nic neděje. „Tak tomu bylo už za Rakouska,“ ubezpečují nás starí, „vždyť na tom dohromady nezáleží, co ti mládenci tam píšou a vyprávějí.“ To obojí je pravda — jenže v tom je právě rozdíl mezi demokratickou republikou a monarchií, že v monarchii na politické inteligenci skutečně mnoho nezáleželo. V republice je to ovšem zcela jiné. Zde na tom sice zatím také mnoho nezáleží, co dělá fakultní studentská politika (je to její vinou a nemusilo by to být), ale za pár let na tom, co ti politicky nevzdělání mládenci budou psát a říkat, bude patrně velmi mnoho záležet. Této odpovědnosti si, jak se zdá, nejsou plně vědomi ani mladí ani starí, jimž patrně dostává vědomí, že oportunistus a léta ubrousí výroky mladých ostří.

Jisté jest, že dokud na české i německé universitě budou v čele veřejného života studující s omezeným rozhledem, že se také nedočkáme mezi těmito dvěma světy takové spolupráce, jež by byla s to, aby odvracela pozornost mladých československých Němců od hitlerovských hranic a usnadňovala práci demokratickým pracovníkům mezi nimi. Neboť se nepochopí, že pro tyto skutečně Čechoslováky s německou mateřskou řečí mezi hitlerskou většinou jest tato otázka v mnohém oboru otázku „být či nebýt“ a pro nás samotné že sblížení jest národním zájmem.

O. Weisl.

p o z n á m k y

Ústavní reforma — ale pro koho?

„Zrušit starý režim na papíře, napsat nový program na papíře, není nesnadné . . . ; ale mít politické ideje skutečně originální a tvůrčí, znát poměry, lidi a dovést novou organizaci provádět — to je těžké.“ To jsou slova stará asi čtyřicet let. Napsal je Masaryk v „Karlů Havlíčkovi“, a nejsou méně pravdivá dnes, než byla tehdy. Reformních programů a návrhů máme teď pěknou úrodu. Ještě neochl inkoust na programu „Demokratického středu“ a už je tu nový program národně-demokratické „Modré revue“, který se prvému velmi podobá, jenže je nacionalističtější. A přijdou nepochybně návrhy další, jak o tom svědčí živost diskuse a zájem obecnosti. Učiníme dobře, když budeme vedle nových myšlenek pozorovat také míru odhodlanosti a vytrvalosti, s níž budou propagovány a s níž se bude pro ně pracovat. U autorů nových programů je patrna jakási nedočkavost, jež se divně vyjímá u věcí tak dalekosáhlých. Vždyť tu nejde o nic méně, než

o úplné rozbití a přeformování našeho dosavadního politického života — ať už si to původci programů přiznávají či nikoli. Musejí tedy počítat s tím, že se setkají s odporem velkým, a připravovat se na tuhou práci. Která myšlenka rychle zaplane, ale nestojí svým původcům za to, aby pro ni něco nasadili — i kdyby to bylo jen deset let práce — ta, buďme jisti, nerostla z živé a opravdové potřeby společnosti. Bude některá z těch, jež se nyní hlasitě ozývají, takto životná a silná? Nějak příliš náhle se ty programy vyrojily. Neviděli jsme, že by jim bylo několik let předcházelo vytrvalého sledování nějakého určitého cíle, třeba jen malého a dílčího, a trpělivé sbírání sil a síleček. Je to jakési vzplanutí anonymní nespokojenosti, která se opírá víc o paušální úsudky než o přesná a několikanásobná zjištění. Povahy této nespokojenosti je vidět z toho, že se projevuje ve výtkách, které více méně platí o všech společenských soustavách, co jich kdy bylo na světě. Je tu mnoho náladového, temného, nejasného, z vnějšku přejímaného. Trochu mnoho se zkrátka plave s proudem.

Jedna věc by se měla připomínat, a to zejména reformátorům na levi: že každá velká ústavní reforma, která by se za dnešní světové situace prováděla, by posunula společenskou organizaci spíš směrem napravo než naopak. To je vidět už z toho, že chuť reformovat je zřejmě větší u stran pravých. Nedejme se mýlit výtkami konservativnosti, které teď pravice adresuje levi. To je jen vypůjčování slov a libovolné měnění jejich ustáleného smyslu. Je přec víc než nápadné, jak rychle vyvlastňují na příklad národní demokraté pro sebe i návrhy, které vycházejí odjinud než z jejich středu. Kam míří „ústavní reformou“ krajní pravice, ukazuje třeba článek ve „Slováku“ ze dne 4. dubna. Ústavní reforma prý musí zničit nynější vládní režim a musí prý přinést pád „zkrachovaného marxismu“. Jistě není náhodou, že se na vrabce několika celkem podružných oprav, po nichž se volá, vytahuje právě kanon dalekosáhlé ústavní reformy. Neptejme se jen po tom, co by z této reformy vzešlo nového, nýbrž i po tom, co by v ní po případě zahynulo. Jisto je, že se s některými základními zásadami demokracie nezachází v nynějších diskusích právě opatrně. Bylo by dobře, kdybychom si dříve řekli, co z těchto zásad považujeme za tak nezbytné, že od toho neupustíme za žádných okolností.

Taktika nynější oposice, to hlučně vyhrožování radikální ústavní reformou, vyhlazením marxismu atd., rozhodně není šťastná. Prospěje málo především samotné oposici. Ta radikální hesla neznamenaají vlastně nic jiného než směřování k ústavnímu převratu, o jehož výsledcích je velká nejistota. Jestliže mají vládní strany proti sobě oposici tohoto druhu, slibující, že si předělá základní zákony tak, aby své odpůrce už nikdy nepustila k vládě, je pravděpodobné, že se budou držet u moci zuby nehty a že učiní oposici přístup k moci krutě nesnadným. Demokratická ústava má být nedotknutelným pravidlem politické hry. Jsi-li nespokojen, dobrá, získej si většinu, ujmí se vlády a ukáž, co dovedeš. Ale s podmínkou, že se zase včas uklidíš, až proti tobě jednou vzroste nespokojenost nová. Dáváš-li však najevo, že se míníš usadit u vládního kormidla až do skonání světa, a že si za tím účelem předěláš základní zákony, jak se ti to hodí, nečekej, že s tebou bude tvůj politický partner zacházet příliš blahovolně. Buď dokonce rád, dovolí-li ti vůbec legálně provozovat oposici. Kdyby každá dočasná oposice slibovala ústavní převraty, ocitli bychom se brzy ve stavu úplné anarchie a musili bychom se připravit na to, že každá změna vládního režimu bude provázána bojem na nůž, ne-li dokonce občanskou válkou. Buď je ve všech složkách společnosti souhlas s určitými základními pravidly politické hry a pak máme vnitropolitický mír, anebo ten souhlas není a pak máme latentní občanskou válku. Páni oposičníci, jde-li váš nesouhlas takhle hluboko, řekněte to raději hned. Ale i když to neřeknete, budeme z vašeho jednání vidět, na čem jsme.

Z. S.

Mají se socialisté sloučit?

Pízeňští národní socialisté a sociální demokraté zahájili mezi sebou debatu o splynutí obou stran. Zatím i z této debaty je patrné, že mnoho z toho nebude, neboť debatující častují se zlomyslnostmi a mají, jak se zdá, na paměti nejvíce ten cíl, jak jak by jeden druhého napálili. Necítíme tedy potřebu brát tuto debatu s úplnou vážností; nesbírá se tedy mrak, ze kterého bude v dohledné době pršet. Otázka splynutí obou socialistic-

kých stran patří jaksi k věcným akademickým tématům naší politiky; už mnoho lidí uznalo, že by to bylo dobré, ale ještě nikdo se o to vážně nepokusil. Odhodlali-li jsme se trochu se vmísit do diskuse, je to jen proto, že podle našeho mínění je možno objasnit na tom kus politické teorie, hlavně tu její část, která učí, že dobrá teorie musí směřovat k dobré praxi. V této zaujaté době zajisté musíme vždy nejdříve uvažovat, jaký může být z toho nebo z onoho činu praktický užitek. Dobré úmysly neomlouvají špatný výsledek v politice, která je po výte světem praxe. Omlouvají sice osobně před vlastním svědomím, ale ne tam, kde se váží výsledky našich činů.

Možnost sloučení národních socialistů se sociálními demokraty může být — o tom není pochyby — teoreticky snadno dokázána. Dokonce je možno nás přesvědčit, že takový stav by byl logičtější než dosavadní rozdělení socialistického hnutí, které vede k marným a zbytečným potyčkám mezi těmi, kteří mají nejvíce důvodu pro to, aby si byli dobrými přáteli. Vskutku, nic není tak protivného, jako půtky mezi těmito dvěma stranami, neboť nevyplývají z rozdílnosti cílů, nýbrž z obyčejné hašteřivosti. Kdysi se zdálo, že poměr k státu a hlavně mezinárodní vázanost sociálních demokratů mohly by tyto strany od sebe oddělovat. Ale sociální demokracie svou praxí už tak důkladně zrevidovala strohé marxistické předpisy, že všechny podstatný rozdíl zmizel. Všechnu výbušnost, která v marxismu jest, osvojili si komunisté. Sociální demokracie může se snadno dohodnout s národními socialisty ve všech otázkách praktických.

Nuže, říkají tedy někteří lidé, proč tuto vnitřní shodu nekorunovat také formální jednotou? Proč se stále zastavovat před onou papírovou stěnou, která odděluje to, co k sobě patří?

Chceme dnes uvést hlavní důvod, proč ne. Myšlenka zjednodušení také nám je sympatická, avšak v situaci, jaká je, cítíme povinnost starati se nejdříve o zápas demokracie proti jejím nepřátelům a teprve potom o všechno ostatní. Musíme se ptáti: K čemu by taková reforma byla nyní dobrá? K tomu, aby se uspokojil náš cit pro logiku? To by byla hlavní její výhoda. Nevím, byla-li by schopna nahradit *n e v ý h o d y*, které, jak se obáváme, by z této reformy povstaly.

Hlavním politickým úkolem demokratů je nyní vystříhat se všeho, co by mohlo oslabit strany středu, na nichž dosud spolehlivě stojí demokracie, a naopak usilovat o všechno, co je může posílit. Musíme odmítat všechno, co nahání vodu na mlýn buď vyloučením nepřátelům demokracie nebo takovým, kteří se za nepřátele demokracie sice neprohlásili, avšak jejichž nespolehlivost je každému zřejma. Jaký výsledek by v tomto ohledu přineslo sloučení obou socialistických stran? Podle našeho mínění by je oslabilo v příštích volbách, a poněvadž každý mandát, o který by tyto dvě strany přišly, nutno považovat přímo za ztrátu pro demokracii, nemůže v nás vzbudit nadšení logika, která vede k tomuto plánu. Demokratické strany, které po několik let nesou odpovědnost v době nejhorší hospodářské krise, budou ve volbách tak jako tak vydány velkému náporu nespokojenosti přirozené i umělé demagogy podněcované. Je třeba vyhnout se všemu; co by jejich postavení ještě nadto mohlo oslabit, neboť je-li co jisto na tomto světě, tedy to, že demokracii udrží jen demokracii, nikdo jiný.

Čistí logikové snad nepochopí naše obavy, že by sloučení obou stran vyneslo jim oslabení. Budou se vyptávat: Proč, kdyby se stalo jen to, co je správné? Tu právě staví se život proti logice. Obě socialistické strany, jako všechny jiné, nežijí jen programem, nýbrž také svou tradicí. Těží jako každá dlouho existující strana z toho, že jejich jméno se v lidu zakořenilo. Mají četné přívržence, kteří s nimi jdou ze setrvačnosti, opět jako každá jiná strana. Experiment sloučení přetrhal by zvyk přichylnosti, ze kterého obě strany těží. Jejich stoupenci byli by postaveni před nové rozhodování — obě strany by šly do volebního boje, zbavivše se výhody setrvačnosti, která v politice má velkou úlohu. Samostatná tradice obou stran má na mnohé lidi sílu přitažlivou. Poněvadž příští volby budou pro osud demokracie významné, nemůžeme si přát, aby se demokratické strany zbytečně zbavovaly jakékoliv výhody, byť i mechanické.

Mimo to jsou v obou stranách silné složky, které by sloučením byly odpuzovány. Vyrostly ve zvláštní tradici strany a nepřejí si ji měnit. Kdyby se tak stalo, položil nepochybně ruku na kliku na dveři. Pokusy o sloučení obou stran byly konány již po převratu. Právě tehdy se poznalo, že by se tím vyvinulo příliš mnoho odstředivých sil a že nakonec *t á b o r s o c i a l i s m u* by z toho měl škodu. Tehdy, jako dnes, část třídně uvědomělých dělníků v sociální demokracii nesnesla by pomyslení, že se spojují se stranou, kterou pokládají za maloburžoasní. Ti by patrně

i dnes po sloučení hledali cestu ke komunistům. U národních socialistů je pak mnoho živlů, které by nelibě nesly pomyslení na spojení se stranou dělnickou a prohlášení se za internacionální. Tyto vrstvy by po sloučení mohly posílit křídlo pravé: živnostníky, národní demokraty, ligisty.

Nechte ještě do těchto voleb jíti obě strany samostatně s výhodou jejich zvláštní tradice a jejich zvláštní přitažlivosti. Ta je schopna zachrániti pro demokracii hlasy těch, ona oněch vrstev. Poněvadž se blíží volby, ve kterých každý spolehlivý demokrat bude mít svou cenu, nemůžeme se nadchnout pro plán, po jehož provedení by obě socialistické strany soustředily dohromady na sebe méně hlasů, než bude-li každá kandidovat samostatně.

—fp—

Kdo si ještě pomůže pozemkovou reformou?

Agrární odbojníci z časopisu „Brázda“ prozradili, co se zatím jen šeptalo. Ze mladý prezident Státního pozemkového úřadu půjde do pense a stane se předsedou Lihové komise. Ne-děje se to ovšem proto, že prezident dr. Vozenflak by byl předsloužilce, nebo že by byl vůbec z jakýchkoliv důvodů na pensi zralý. Ani proto, že by Lihová komise nutně potřebovala jeho schopností pro záchranu našeho lihovarnictví. Nic takového. Počítá se prostě s tím, že Pozemkový úřad se už dlouho neudrží. I agrární strana už věří, že v obecné horečce šetrnosti stát jednoho dne sáhne na Pozemkový úřad. Bylo by těžko obstát před veřejným míněním, kdyby se rušily státní úřady a ústavy (na příklad radiologický v zemi, které patří Jáchymov!) a vysoké školy, ale nechával při životě administrativní kolos, jako je Pozemkový úřad. Ke všemu ještě úřad naprosto přežilý vývojem, mumie z dob pozemkové reformy. Je-li však třeba smířit se s myšlenkou, že tato bašta agrarismu dříve nebo později zmizí, nelze se smířit s tím, že by nebylo možno, dokud je tu na světě, něco z ní mít. V každé straně je víc uchazečů na místa, než je funkcí. V každé politické straně jsou lidé, které je třeba nějak odměnit na veřejný účet. V Pozemkovém úřadě bude tedy někdo odměněn. Mladý a nedosloužilý prezident zanikajícího úřadu se přestěhuje do Lihové komise — neboť i on má zásluhy a nelze ho nechat na holičkách — a bude jmenován nový prezident. Patrně už jen na to, aby úřad zlikvidoval a také odešel do pense.

Takový plán by se dal ovšem provést jen tehdy, kdyby agrární strana byla samojediná ve vládě. Protože však musí počítat se souhlasem ostatních koalčních stran, byl celkem jednoduchý plán zkomplikován o dva vicepresidenty. Jeden dosavadní vicepresident má jít také do pense a mají se na jeho místo jmenovat vicepresidentů dva. Jeden z kandidátů se na to dokonce tak pilně připravuje, že dělá státnice na vysoké škole — aby se mohl stát ministerským radou, kterážto hodnost je vicepresidentství přece jenom blíž, než hodnost, z níž nemohl pro nedostatek vzdělání výš postoupit. Tato dvě vicepresidentská místa ovšem neobsadí agrární strana, ale přenechá je těm stranám, které půjdou s ní.

Jsou to ovšem jen plány, ale plány pro veřejnou pokladnu nebezpečné. Měli by na ně být velmi důrazně upozorněni členové parlamentní kontrolní a úsporné komise, aby, až věc bude provedena, neřekli, že o ničem nevěděli. A ti vlivní lidé v politických stranách, kteří mají jen opovržení a pohanu pro všechny, kdo ukazují na nečistoty v politických stranách, měli by vědět, že plány s Pozemkovým úřadem je jedna z věcí, pro něž se politicky počtívali a stranictvím nezatižení lidé od stran odvracejí a je zatracují. Z toho vznikají všechny ty plány reformní návrhy, jak omezit moc politických stran především, jak je postavit pod kontrolu a mravně je očistit.

—eve—

Literáři hrají roli

Do ankety, pořádané Listy pro umění a kritiku na téma o nedostatečných vztazích české literatury k české skutečnosti, došly mezi odpověďmi, které zajímavě osvětlují letory našich spisovatelů, dvě tak pozoruhodné, že by bylo škoda, nepřijít je podle domácího zvyku netečným mlčením. Jsou to odpovědi spisovatelů St. K. Neumanna a Jaroslava Durycha. Na otázku, proč u nás většina literátů hraje ve veřejném životě tak malou úlohu, odpovídají totiž Neumann i Durych ku podivu celkem shodně, Neumann, že „někteří byli třeba pokládáni veřejností za bláznů, jiní že jsou příliš stoudní nebo na veřejnosti neobratní, a jiní konečně nejdou se svou neliterární troškou do veřejnosti, poněvadž by je zavřeli“; a Durych: „neměl by se čert malovat na zeď, neboť, přijde-li jednou na tuto společnost i na tento proletariát spisovatel, který bude rozumět svému řemeslu, bude určitě zavřen, i kdyby byl v obratnostech literárních sebe prohna-

nější.“ — Nuže, my čtenáři jsme také trochu české skutečnosti, a nyní si to srovnáme s pozoruhodným romantismem obou těchto pánů literátů. Pokud víme, nebyl dosud zavřen ani St. K. Neumann, ani Jaroslav Durych. Ba, ani nám není známo, že by v sobě chovali takové nějaké mimořádně velké a silné myšlenky, pro které by mohli být zavřeni. Poslední Neumannova kniha, jeho početilý trampský román, jeho věvy než trapné feuilletony v L. N., to jsou duchové projev práve tak na co nejrychlejší zavření knihy, naprosto ne však autora. Jestli však St. K. Neumann a Jaroslav Durych mají tak mohutné převratné a přerodné myšlenky, pro jaké velikým mužům bylo ctí a povinností bojovat, trpěti a byli žalářováni — tedy pravdivě a statečně ven s nimi, i s riskem uvěznění! Známo je — stálo-li to za to — žalář dával velikým myšlenkám průbojnosti a ohlasu; mohou být jisti, že ukáží-li se opravdu tak velikými a statečnými, aby se pro své myšlenky dali i zavřít, budeme my všichni čtenáři, bude veliká část té české skutečnosti s nimi, že dá jim všechen kredit, svou sympatii i obdiv. Ale ne, není to obezřetná zbabělost, že jeden ani druhý takových myšlenek neprojevili a krivdili bychom jim velmi: pravda je, že jich prostě nemají. Je to zase jen ten nedostatečný vztah ke skutečnosti vůbec i k té české zvlášť. Jsou to zase jen literární fóry, které nemohou nás čtenáře omráčiti, ilusionistické pozérství a malování čertů a hrdinů na vinárenské zdi. Že u nás takto většina literátů hraje ve veřejném životě jen malou úlohu? Jak by ne; takovéto hraní nemůže přece nikoho přesvědčiti. Jk.

Více nebo méně stavovství?

Ti, kteří doporučují stavovské zřízení, zapominají skutečně dokázat podstatnost jednoho tvrzení: že totiž ty t. zv. stavy jsou s to dohodnouti se lépe, rychleji, než politické strany. Připustíme na chvíli, že bychom této stavovské myšlenky vyšli aspoň tolik vstříc, že senát by nebyl volen jako poslanecká sněmovna, ale že by byl složen podle stavovského rozvrstvení. Dalo by velkou práci najít klíč pro tento stavovský základ senátu, neboť i kdybychom si určili pět nebo šest základních stavů, poznali bychom, že tyto stavy jsou zase roztržštěny podle politických názorů. Nemáme jenom živnostníky. Máme živnostníky politické, organisované v živnostensko obchodnické straně, ale máme také živnostníky socialistické, národně-demokratické, katolické, a perou-li se tyto živnostníci v jednotlivých svých korporacích, jest přirozeno, že byla by velká hádka o to, kteří ti živnostníci mají vlastně ten stav živnostenský zastupovati a tak tento stavovský klíč byl by zase prováděn politicky. A kdo by zastupoval zemědělský stav v takovém stavovském senátu? Jistě, že by o to se ucházela republikánská strana, která organisuje nejvíce zemědělců; ale sotva by ostatní strany souhlasily s tím, aby zemědělský stav byl zastoupen jenom republikánskými zemědělci a tak by tento stav zemědělský byl zastoupen delegací, v níž by zasedali zemědělci republikánští, katoličtí, socialističtí a tato delegace „stavu zemědělského“ by byla rozdělena dokonale na všechny strany. Jednou ze základních nesází jest neshoda mezi průmyslem a zemědělstvím. Zastánci stavovské myšlenky neprokázali, že by se průmysl a zemědělství dohodly lépe, kdyby se jednalo na basi stavovské. Dohodl by se gen. tajemník Svazu průmyslníků se zemědělci lépe, když by na chvíli odložil svoji funkci poslance a vyšel zemědělcům jako zástupce a mluvčí „stavu průmyslnického“? A kdyby mu vstříc přišel někdo, kdo by se nepředstavoval jako poslanec republikánské strany, ale ohlásil se jako mluvčí stavu zemědělského? Změnilo by se něco, kdyby poslanec Hodáč nevystupoval jako poslanec národní demokracie, ale jednal jako „zástupce stavu průmyslnického“ s deputací která by se mu ohlásila jako mluvčí stavu dělnického? Dr. Hodáč jako mluvčí „stavu průmyslnického“ by projevil stejně málo ochoty jednat o požadavcích „stavu dělnického“, jako poslanec Hodáč projevuje málo ochoty jednat o sociálně politických požadavcích socialistů. Nesází není o tom, že v naší politice by nebyl dosti uplatněn zájem stavovský, ale že uplatněn přespříliš. Velká část našich stran nemá základy ideové, ale stavovské. Nevystoupila národní demokracie z vlády proto, že příliš jednostranně hájila zájmy „stavu bankovního a průmyslnického“? Zastánci stavovské myšlenky ukazují na příklad Itálie a v poslední době i Hitlerova třetí říše. Zapominají však na to, že to, co jest v Itálii a v Německu, jest vším jiným, než kooperací jednotlivých stavů. Podstatným rysem kooperace jest dobrovolnost kooperace. Spolupracují v Itálii a Německu stavy dobrovolně či nejsou jen kolečkem, které se točí podle toho, jak se ze shora káže? Jest v Itálii a v Německu rovnocennost a parita jednotlivých stavů? Není v Německu třetí říše státem, kde „průmyslnický stav“ vede a kde

„dělnickému stavu“ není dovoleno ani říci, zda s touto kooperací stavů jest spokojen. Zejména katolíci, z jejich tábora se mnozí rozehrávají pro myšlenku stavovskou, by měli posouditi, zda se katolickému centru v Německu vedlo a vede lépe, než našim katolíkům v naší demokracii, kterou mnozí katolíci chtějí nahraditi stavovským zřízením? Nepotřebujeme toho: více stavovské politiky. Na dobrou stavovskou politiku stačí dobrý sekretář. Potřebujeme politiky, kteří by nás vyvedli z bludiště těchto stavovských plotů a zdi. Demokracie umožnila uplatňovat velmi široce stavovské zájmy i menších sociálních skupin. Zastupovat tyto zájmy není tak těžké. Ale co je obtížné a co jest nesází, jest dostati tyto rozbíhající se zájmy pod jeden kloubek. Ne k nějaké beztvárné všénárodní politice, jak to hraje obehnaná národnědemokratická deska gramofonová, ale k rozumné státní politice, která by vyvážila různé zájmy, která by našla slušný kompromis, a dala aspoň zčásti každému, což jeho jest. Stavovské zřízení — kdyby chtělo setrvati na půdě demokracie — nedostane se ani o krok dále než politické stranictví. Nejde o to, nahraditi politické stranictví stavovstvím, ale jde o to, uzpůsobiti politické stranictví tak, aby mohlo zdotati práci, která ho čeká. V. G.

Přibuzenství s celým světem

Malou ukázkou maďarské propagandy. V březnovém čísle „Nouvelle Revue de Hongrie“ má Paul Szvatkó svůj obvyklý dopis z Prahy, v němž tentokrát probírá také kulturní vztahy Československa a Francie. Píše: „Mezi francouzskými spojeními ve střední Evropě je Československo zemí, jejíž politický život je nejméně proniknut francouzským duchem; v tomto ohledu je Maďarsko, ačkoli v něm jsou německé vlivy silně patrné, Francii mnohem blíže... V zemi docela proniknuté germánskou kulturou, kde jsou dva němečtí ministři ve vládě, je francouzské kultuře těžko získat půdu, což je ostatně pochopitelné, vzpomeneme-li na velkou část německého obyvatelstva... Nepřeháníme tedy, řekneme-li, že ze všech spojenců Francie ve střední Evropě je Československo... nejvíce uzavřeno francouzskému duchu, který se mnohem pozitivněji projevuje na příklad v duševní historii Maďarska“. — Nebylo by nikterak třeba protestovat proti konstatování německého vlivu na naši kulturu, kdyby pan Szvatkó tak okázale nevystřikoval duchovní přibuzenství Francie a Maďarska. Není nám známo, že by se byl francouzský duch v Maďarsku nějak nápadně rozšířil. Zato je nám známo, že nad uherskou rovínou visí odedávna duch reakčního feudalismu, který má velmi málo společného dejme tomu s duchem francouzské revoluce. Země, která se nevzmohla na zavedení základních demokratických institucí, bude se marně dovolávat přibuzenství s velkou západní republikou. Ale taková je maďarská propaganda. Ve francouzsky psaných časopisech se bude dovolávat přibuzenství s francouzskou demokracií, v německy psaných zase přibuzenství s hitlerismem, v anglicky psaných přibuzenství s anglosaským parlamentarismem, o blíženectví s Itálií ani nemluví. Už bychom se nedivili, kdyby si Maďaři začali vydávat časopis ruský, v němž by objevili, že jsou rodnými bratrance bolševiků. Z. S.

Církev vydělávající

Stane se, že mrtvý má být převezen z Prahy do malého venkovského městečka, na jehož hřbitově chce odpočívat. Není to věc laciná, protože je třeba platit dopravu, zvláštní rakev, všelijaké poplatky. Ale to by ještě šlo. Je-li však nebožtík katolík, pozná se teprve, jak církev dovede na posledním přání umírajícího vydělávat.

Nebožtík má být převezen dejme tomu ze Smíchova do Doks. Smíchovský farář ani neví, že v jeho farnosti někdo zemřel, nevykoná jediného obřadu nad jeho rakví, ale protože by přišel o výdělek s pohřbem musí se mu za nic zaplatit štola 230 Kč. Pak je mrtvola vezena autem po státní silnici do Doks, a každý by si myslel, že stačí zaplatit jenom dopravu. Mýlí se, protože ve všech obcích, kde je fara a jimiž rakev projíždí, musí se platit další štola. V případě, který máme na mysli, to dohromady stálo 600 Kč. Opět za nic, jen za to, že vezli mrtvého katolíka územím farnosti a pan farář při tom třeba zrovna seděl u kamen a četl si nějaký román. Pak přijde tichoučkový a prostý pohřeb na místní hřbitov. Farář vykoná obřad, projde se po obědě přes město ke hřbitovu a — 600 Kč. Pozůstali tedy zaplatili za jediný pohřeb cirkvi 1430 Kč, slovy jeden tisíc čtyři sta třicet korun, z čehož ve dvou případech brala církev bez práce a bez zásluhy, jen proto, že máme středověké předpisy o převozu mrtvol a že prostě stát v tomto vydírání nebožtíků církev podporuje. Dr. Č.

Stín nad Autosalonem

Všetchny naše vedoucí automobilky letos pripravily pro Autosalon nové typy tak zvaných lidových vozů. Malé vozy vedou, to je heslo doby, v níž i ten, kdo si může automobil koupit, počítá s jeho cenou, drahotou provozu, s daněmi, s pojištěním. Automobilky rozhodně vystihly potřebu doby, a i když jsme ještě velice daleko ode dne, kdy u nás bude moci mít každý člověk se slušnějším výdělkem automobil, přece jen se na cestě k tomuto ideálu hodně pokročilo.

Jak se však automobilky chovaly s cenami? Skoro všechny už měsíc před otevřením Autosalonu inserovaly v novinách a ohlašovaly své nové lidové typy vozů. Se stejnou obezřetností a jednomyslností téměř dojemnou se však střezily říci, co jejich vůz bude stát. Šlo to dokonce tak daleko, že ještě v pátek, před sobotním zahájením Autosalonu, při předvádění nových vozů novinářům, nebyly známy ceny vozů. Krátce a dobře, jedna továrna čekala na druhou, až co bude stát vůz cizí. Podle toho teprve bude stanovena cena vozu mého.

Z této průzračné skutečnosti je zřejmé, jak jsou ceny našich vozů kalkulovány a kolik automobilky na jednom voze vydělávají. Cena se prostě nekalkuluje podle výrobních nákladů a normálních pravidel občanském zisku, ale podle toho, zač bude podobný vůz dávat cizí fabrika. — Proto také jsou falešné naděje, že snížením cen železa a zásahem do železářského kartelu vládou — čímž ovšem nechceme říci, že neměl tento zásah být už dávno vykonán — nastane také další snižování cen automobilů. To přijde jen z konkurenčního boje mezi továrnami a konec konců je dobře, že u nás není výroba automobilů nijak organizována (že se továrny nezkartelovaly a nerozdělily si mezi sebou výrobu jednotlivých typů), protože nebýt konkurenčního boje, dočkali bychom se občanských cen vozů asi velmi pozdě.

A. Ch.

Ešte k literárnej afére zo Slovenska

Mať kamarátov je vec takrečeno neoceniteľná. Kamarát ťa poteší, keď ťa navštívia dnové krušní, a bude ťa hájiť, keď nízki intrikáni a podliaci pošpincú tvoj čistý charakter. Túto službu preukazuje ťažko navštívenému J. F. Borovi v „Elánu“ vo veci jeho svetlej plagiátorskej činnosti jeho kamarát P. G. Hlbina. Iný kamarát, E. B. Lukáč si zaňho chrabre zaemilboleslavil predtým. Bor nemal toľko smelosti, aby sa hájil sám, čo i len Šaldovým listom, a to je fakt rozhodne pozoruhodný, zvlášte keď sa jeho pozoruhodnosť nezakladá len na nedostatku smelosti, spornom ostatne, ale i na nesporne dostatočnom kaput. Priateľom pripadol úkol tváriť sa, že nie sú kaput a bránia ho preto v tejto delikátnej záležitosti oni. Tvorčia cudnosť bráni ostatne veľkým spisovateľom odpovedať na útoky. Hamsun na pr. nikdy neodpovedal...

P. G. Hlbina tedy robí pokus bratskou rukou vytiahnuť Bora na breh. „V českej Prítomnosti ten a ten“, atď. Ale veci vraj treba, jestli mu je dovolené vyjadriť sa tak, uviesť na pravú mieru; nemožno (impossible) vydávať Borovu knihu tak surovo za plagiát, ako sa o to usilujú „títo dvaja marxisti“, t. j. Kormanec v Dave a ja v Prítomnosti. Na slabiny Borove kritika poukázala; nerád uvádza seba samého, ale on sám (Hlbina) to spravil dokonca dvakrát. Prirodzene, že mladý človek podlieha vlivom: Bor podľahol Šaldovi, ja Marxovi. Borova kniha bola charakterizovaná ako „odvážne úsilie človeka rozľadeného po Európe zapnúť myšlienkový svet slovenský do prúdu novej duchovnej regenerácie kresťanstva.“ A podobne. Za prvé, tedy. Či sa dôkaz, že je Bor plagiátor podaril alebo nie, o tom neprislúši rozhodovať dušiam vyslovene kamarátskym. Trvá-li Pravoslav Gedeon Hlbina (ako Emil Boleslav Lukáč) na tom, že v knihe Jána Evanjelistu Bora nejde o plagiáty, ale o „ozveny“, je mu nutné priznať vyspelý zmysel pro zvukovú stránku diela, ale s podotknutím, že tohoto zmyslu možno požiť i lepšie, ako i originalitu, ale s podotknutím, že niekedy je ťažko nebyť originálnym. Každého, kto by poprel, že Bor pri písaní knihy nedržal v ľavej ruke (alebo v pravej, ak je ľavičiak) Šaldu, som ochotný zaviesť na kliniku. Prihlášky pošlite na adresu redakcie tohoto časopisu. Za druhé. Nie je tak veľkou čťou t. zv. slov. kritikov, že poukázali na slabiny — každý sa chce ukázať. Pudels Kern v tejto veci nie sú slabiny — slabé je všetko, čo katolícki literáti slovenskí priviedli z božieho dopustenia na svet. Bajzovými „Rene mladencia prihodi a skusenosti“ počínajúc a Hlbinovými básňami končiac —; jadro pudla bolo mimo obvyklých katolíckych slabín v podvoch, a na tie „kritika“ neukázala. Lebo nie každému, kto sa chce ukázať, sa to podarí: kamarádstvu

totiž podáva ruku ignorantstvo a vice versa. Je pravda, že mladý človek podlieha vlivom, ale není pravda, že Bor podľahol Šaldovi; podľahol len nedostatku schopnosti a niekoľkoročnému aplausu svojich známych; snáď sa chytil pierca i pod dojomom neuteseného stavu slovenskej bohovedy. I od zbožnej kritiky možno snáď očakávať, že nebude takéto plody nach berühmten Mustern vynášať do nebies. Keď tvrdíte, že úkolom nepredpocatej kritiky není pracovať s takými motívami, ako ja, chcete asi povedať, že k odkrytiu podvodov je treba predpocatej, čili zase ste nemiestne originálni. Keď vravíte, že Borova kniha je odvážnym úsilím, chceme povedať akurát len toľko, že úsilie je asi vždy odvážne, podobne ako potôčik je neprestajne bublavý, Francia sladká, popršie panenské, atď. Jestli „Návrat“ má pre vás i naďalej cenu, dokonca trvalú, ako sa monumentálne vyjadrujete, je to vecou vašej úrovne. Bolo by i smutné, keby vás presvedčily dôkazy, bohvie z akých motívov vzniklé. Za tretie, s tým marxizmom. Mať stotinu Hlbinovej slávy povedal by som, že sú to informácie od domovnice. Ako veci sú (= slávy ništ), je to čosi iné. Zľúbilo sa od istého času politickým nacionalistom a katolíkom nazývať, t. j. nadávať tým ostatným do marxistov, i zľúbilo sa to velice veľmi i katolíckym literátikom. Nehanbil a nebál by som sa byť marxistom, nie som ním však a mám hádam právo žiadať i od nejakého Hlbina, aby nepovedal takú demagogickú hlúposť, ako je tá, že som podľahol Marxovi, ako Bor Šaldovi. (Odhládnuť od toho, že je trestné povedať o niekom, že podľahol komusi tak, ako Bor Šaldovi.) Ak sa ovšem marxizmom rozumie a) odkryvať podvody, b) upozorňovať ľudí so vznešenými predstavami, aby si vzpomneli na svoje zľúbenie v bravčových hochoch a neutekali ani v ideovom smysle od reality, c) chovať sa neúctive k cirkvi — potom, pravda, marxistom som a mám tu predkov, na ktorých možno byť len hrdý. Za štvrté. Keby všetci ľudia, rozľadení po Európe, písali knihy, mali by sme mnoho príčin odísť do hôr. Poznám ľudí, ktorí sa rozľadili i po Číne a Afrike a preca nič nevydali. Bor sa rozľadil len po revuach, brožúrach, Šaldovi, Valérym, Papiňim, to však, ako sa videlo, nestačí, zvlášte pre neobvyklú formu onej rozľadenosti. Istým ľudkom imponuje, zdá sa, že vedľa odpísaných sú tam i vlastné veci Borove, úctyhodne európskeho formátu v istom smysle. Lenže: aký idiot by musel byť hociktorý, len trochu vzdelaný človek XX. st., keby odpíšuť zo Šaldu na pr. toľko, čo Bor, nevedel na tom prihriať i trochu tej vlastnej polievočky! Aký exemplár, hodný, aby ho družina „Postup“ vzala medzi seba! Čo so týka regeneračného momentu Borovej knihy: regenerovať možno, ale plagovať neslobodno. Regenerácia slov. katolíkov bola začatá vskutku symbolicky: podvodom. Slovensko sa vám nepodarí zdvihnúť na svetovú úroveň, i keby ste sa natierali niestami cudzích myšlienok vlastnou alpou.

Napádam vraj aj Borov „Kresťanský svetonáhľad“, cirkev a čo takuo. To preto, že Bor je kresťan a v Písme stojí, že máme bližného milovať a nie ho tak nekresťansky vykrádať, ako to robí Bor so Šaldom. Čo sa týka Hlbinovej „apologie“ kresťanstva a regenerácie katolíctva: není vari nutné zdôrazňovať pri tom tak tú duchovnú stránku: ausgeschlossen, že by ku kongruie a cirkevným veľkostatkom pristúpily ešte nejaké regenerácie. Inak: viď vyššie a srv. s piesňou: nikdy se nevráti pohádka mládí. P. Hlbina veci premiestňuje, keď píše, že sa vysmievam scholastike — überhaupt nicht, citoval som len Schopenhauera. Chápem, že niektoré odstavce článku nazval p. Hlbina demagogiou — inak by sa to nebolo do Elánu hodilo; menej chápem, keď transcendentálny pevec upadá do demagogie sám, keďže mne, ktorý nie som marxistom, dokazuje, že marxizmus je tiež scholastikou, vydávajúc ma tak za istý druh sovietskeho svätého. Menej chápem? Ani nie. Veľmi dobre za to už to, že p. Hlbina udeľuje poučenie — nie ovšem, wohl gemerkt, z vlastných prostriedkov, ale podľa Berďajeva — o metaforicom smysle návratu. Treba sa od veci i odchýliť, tým lepšie ju obhájime. A s tou českou Prítomnosťou: ako tomu bolo v tomto prípade, bude tomu asi aj v iných: v českej Prítomnosti pôjdeme von s pravdou a v slovenskom Eláne budeme hájiť podvody.

P. S. V novinách, písaných ľuďmi s veľkou hubou, ale riedkymi návštevami ducha sv., v „Slováku“, ráčili v tejto veci vychrtnúť pomyje nadávok (v duchu kresťansko-katolíckom), nielen na mňa, ale na pražských slov. študentov vôbec, na Prítomnosť a — slobodomurárstvo. Veľa bezmenných hrdinov má slovenský národ; tento sa tiež zabudol podpísať.

Alexander Matuška.

Prohlášení

K článku uveřejněnému v tomto týdeníku ze dne 14. prosince 1932 pod nadpisem „Už aby se vrátila móda cylindrů“ prohlašujeme, že nemůžeme vinit p. plukovníka ing. Cífků že by toto své exposé předložil z důvodů, které nesnášejí veřejné světlo a nemůžeme jej vinit z korupce ani z nějakého jiného nepočetného jednání.

Redakce.

(Pozn. redakce. Prohlášení toto bylo v minulém čísle tiskovou chybou zkomoleno.)

literatura a umění

Jan Münzer:

O hranici politické satiry a beletrie

(Lion Feuchtwanger: Oppermannovi)

Zdálo by se, že dnešní doba pracuje pro politického epika. Není nouze o revoluce, denně se píše v novinách o persekucích, tragedie jednotlivců, rodin i celých skupin a hnutí jsou na denním pořádku. Zdálo by se, že politický epik potřebuje jen natáhnout ruku, aby měl plnou hrst motivů pro politický román. A přece bedlivý pozorovatel, dbající nejen mravní, ale také umělecké, estetické stránky věci, cítí, že tu něco není v pořádku. Románová a beletristická forma je jaksi nepřiměřená ději, který má zpracovat, je nevhodná, nevkusná, ba přímo dotěrná. Politický romanopisec, který hledá svou látku v koncentračních táborech, podobá se žánrovému povídkáři, který paběrkuje v černé kronice denního tisku. Tragedie je ukončena, tělo nešťastného sebevraha leží v márnici a literární profesionál zabaluje prostý a při tom tragický děj do smyšlené — obvykle špatně smyšlené — fabule, do psychologických postřehů a vylhaných sentimentalit.

Vždy jsem litoval nešťastníky, kteří netuše umírali pro literární či dokonce finanční úspěch pisálků bez fantasie. Sebevraždy se dějí; bída ve světě jest; ale takový mazal potřebuje číst v novinách, že služebná Marie Doprovodilová skočila s třetího poschodí, protože její ženich ztratil místo a odsunul svatbu; nemá dost fantasie, aby si tuto Marii Doprovodilovou vymyslel; musí zhanobit její hrob, vyčenichat po případě intimity z jejího života, aby napsal fejeton, jehož látka je dána životem samým. Je odkázán na skutečnost, protože opisuje, místo aby tvořil. Hauzíruje s cizími osudy, protože je sám neproduktivní jako kleštětec, který z druhé ruky ví, čím ženy přitahují muže; krade skutečnosti témata, která mu vlastní fantasie odpírá; vypůjčuje si u života, protože jím sám není vyplněn; kreslí obrázky ze života, protože sám do života nic neumí vnést.

Nejméně trapné jsou tyto případy, ve kterých jde tak říkajíc o plagování skutečnosti, u diletantů. Takový ubožák, podle jehož představ je každá pitomost, která se děje, „literárně zajímavá“, vstává ráno s nadějí, že dnes někdo před ním na ulici klopýtne, aby on mohl napsat humoresku. V jeho zastřešeném mozku se kmitá představa, že pohlavek je literární pointa a prasklý podvazek látky na novelu. Jaro přichází pro jeho verše a hrom bije pro jeho daktyly. Když se stane katastrofa, nad níž se poctivému člověku tají dech a nad níž truchlí mlčením, hrne se diletant do redakce s básní, jejíž předmět mu nebrání v pracném hledání rýmů a ve které křičí jen vykřičníky a vše ostatní je hluché. Nicméně tomuto diletantu bude odpuštěno. Je pošetilý, je nepříjemný, ale je bezvýznamný. Je zlem pouze tou měrou, kterou jsou zlem štěnice a jiný hmyz, který si také domýšlí, že lidé krvácejí pro něj.

Trapnější je případ literárních profesionálů a rutinérů, kteří obzírají den a dobu, prohlížejí ji a proklepávají, zda z ní nevypadne něco, čeho by mohli použít. V neklidné a revoluční době setkáváme se s podivným zjevem. Přibíhá množství literárních profesionálů, kteří jsou po případě jako soukromníci upřímně a poctivě rozhořčeni některou událostí. Jejich protest je živý a živelný a kdyby jej pronášeli v soukromí, byl v okruhu sebe širším, bylo by to pochopitelné a správné. Ale v tom, že jej pronášejí literárně — jsouce při tom literárními rutinéry — je trapný a nepříjemný rozpor. Dnes je taková doba, kdy se poctivě a zdravě smýšlejícím lidem naskytá každého dne příležitost k protestu. Takové protesty také přicházejí v podobě neliterárních manifestů, ale také v podobě literárních projevů, úvah, povídek, fejetonů, ba dokonce žertovných causerií, satir a veršů. Přirozeně cítící člověk pozoruje, že v tom je rozpor. Že nelze na příklad žertovat s diktátorem, v jehož moci jsou nescetné životy, a to ani tehdy, je-li osten žertu namířen proti němu. (Dnešní anekdoty z třetí říše, kolportované často i jejími vydědenci, jsou příkladem takového rozporu.) Ale také meditace, causerie a satira je nepřiměřena brutálně probíhajícím událostem, a to zejména tehdy, děje-li se za honorář. Je to vůbec bída, vzdychá-li básník v řádcích po jedné koruně nad vůní šeráku, ale protestovat v řádcích po jedné koruně proti zkáze světa je ještě trapnější. Poštovní úředník, který se v politickém vzrušení uchýlí k jinak nezvyklému literárnímu projevu, proviňuje se za takové situace daleko méně než literární profesionál, u kterého je účel a výsledek literárního projevu — i finanční výsledek — nepoměrně důležitější než popud k němu. V revoluční době, která by ničila jeho politické snahy a při tom mu přinášela v jednotlivostech nepřeborné množství témat, změnila by se pak přece persekuce jeho směru, přátel, hnutí i jeho samého vlastně v konjunkturu, čímž je vyjádřena paradoxnost situace. Těžil by literárně, profesionálně, finančně z vlastního neštěstí a ze zkázy přátel, druhů, hnutí. Proti tomu lze namítnout, že právě tím se aspoň částečně vyrovnává způsobená škoda; prakticky to lze připustit jako jistý druh literárního regresu proti politickému násilí; s mravního hlediska tu zůstává rozpor.

Nejtrapnější je však případ spisovatele, který není ani diletantem ani rutinérem, nýbrž je na dráze k mistrovství či tohoto cíle již dosáhl. Co je u diletanta pouhým nevkušem a banalitou, u rutinéra proviněním a chybou, je u dobrého spisovatele hříchem proti duchu a zákonům umění. Selhání nejlepšího je nejhorší, a romanopisec, který se blíží dokonalosti a přes to se dá strhnout k zpracování aktuální látky, která není dána jeho vnitřní dispozicí, nýbrž vnějším (v tom případě politickým) účelem, sestupuje pod úroveň nevědomého diletanta a vypočítavého rutinéra; klesá hlouběji než oni, protože klesá s větší výškou. Romanopisec, který má básnický dar, nebere ze skutečnosti víc než podnět a popud k svým visím. Když se skutečnost sama proměnila v neuvěřitelnou a strašnou visí, pak mu nezbývá než mlčet. Kdyby totiž i pak ještě z této proměněné skutečnosti bral (nebo čerpal, jak praví literární fráze), nebral by přece již pouhou látku k zpracování, nýbrž výrobek sám, jenž má být jeho výrobkem. A vedle skutečnosti, která již vytvořila, co by mělo být jeho dílem, zůstal by vždy jen ubohým břídilem, jehož počínání by bylo v podstatě směšné a věcně zbytečné. Básník, pozorující rozvrat světa a tušící podle bystřejší chápání známek jeho zkázy, může napsat Apokalypsu; ale když Apokalypsu vytvořila sama skutečnost a zkáza již nastala, nadešla chvíle, kdy básník musí zmlknout. To neplatí pouze s mravního hlediska, naopak, daleko více ještě s hle-

diska praktického, remeslné umleckého. Kdyby impresionismus byl ve věcech, ne v našem způsobu dívání, nebyl by se nikdy mohl stát uměleckým směrem, a kdyby se jím stal, byl by stejně banální jako směr fotografické věrnosti.

Co platí o romanopisci, platí ještě daleko více o satirikovi. Satirik je na rozhraní mezi beletrií a úvahou. Jeho činnost nemá být účelová, ale musí být účinná. Nemá jen tepat, má porážet. Satira, která vědomě jen tepe, je literárním klepem. Satirické klepnutí je klep; satirický úder je čin. Jakmile satira ztratí možnost účinnosti, ztrácí satirikova činnost význam. Každý satirik je a chce být jistou měrou reformátor. Může satiricky sledovat události, dokud jsou ve vývoji. Čím hroznější, čím neodvratnější jsou předvídané konce, tím drásavější, temperamentnější a bojovnější, ale také tím účinnější může být satira. Ale ve chvíli, kdy rozhodnutí padlo, vývoj je dovršen a předvídané konce se dostavily, ztrácí satira svou účinnost a tím také své oprávnění. Chechtat se nad vlastním hrobem, nad hrobem vlastních nadějí, je nepřirozené a nepřiměřené. Satira může pokračovat jen tehdy, otevrou-li se nastávším rozhodnutím nové perspektivy, nastává-li nový vývoj. Satirik předrevolučního Německa může dnes satiricky působit jen v evropských perspektivách. Neboť satirik stejně jako romanopisec a básník žije z perspektiv. Jeho dar i úděl je, že předvídavě dotvořuje, dokončuje vývoj dosud neukončený. I předjatá skutečnost je visí s básnickou hodnotou. Když vývoj je ukončen tak, že o něm lze referovat, nelze psát romány o něm či satiry na něj; ani román ani satira nemá referovat. Když zmizela perspektiva, protože nastalo to, co se v ní jevílo, pak je dílo skutečností tak ukončeno, že dílo literární vedle něho neobstojí a v nejlepším případě znamená opakování a kopii. Proto je také ve většině případů historický román neumělecký.

Toto zhruba je příčinou mlčení, které zachovávají někteří známí autoři (zejména němečtí), od nichž se pošetile očekává či dokonce žádá, aby „promluvili o současných událostech“. Cítili a cítí správně, že jejich slovo a slovesné dílo, které vzniká z uměleckých pohnutek, není a nesmí být podrobena politickým požadavkům a že právě ten, jehož materiálem je slovo, nemůže slovem agitovat, protože to znamená zpronevěření zásadám umělecké tvorby. Poštovní úředník je spíše povolán napsat agitační politický román než autor, který již uvažoval jako romanopisec; profesionální fejetonista může spíše než satirik psát satiru ve chvíli, kdy jeho politické představy a názory pozbyly platnosti; pro vášnivého satirika neplatí v takové situaci, že je těžké nepsat satiru, právě naopak.

Lion Feuchtwanger, významný politický epik, podává svým novým románem Oppermannovi (nákladem Fr. Borového, Praha 1934) názornou ilustraci k zásadním pochybnostem, které jsem tu vyslovil o možnostech politické beletrie a satiry. Kdo se chce přesvědčit, jak silně je politický román podmíněn situací, jak se s jejím vývojem téměř mechanicky mění jeho intonace a spád, ale také jeho účinnost a umělecká hodnota i působivost, nechť srovná Feuchtwangerův „Úspěch“ s jeho „Oppermanny“. „Úspěch“ vznikl v době, kdy bylo hnutí, z něhož vyrostla německá revoluce, ještě ve vývoji. Feuchtwanger, jenž je daleko více politickým epikem než satirikem, a právě v „Úspěchu“ se nejméně jeví se stránky lyrické, měl v této knize všechny příznivé podmínky. Jednak tu byla zajímavá perspektiva — jež pak byla daleko překonána skutečností — jednak byl tehdy ještě možný, ba s teh-

dejšího hlediska nutný boj proti neukončenému vývoji. Možnost odvrácení katastrofy mohla podněcovat a inspirovat autora. K tomu přistoupil v jeho případě dar shrnujícího, zdánlivě odlehle souvislosti spojujícího postřehu, celkového nazírání drobných jednotlivostí, dar reportážně popisného líčení na vysoké úrovni, jež se jeví nejlépe v hutných sociálně politických kapitolách, vkládaných do děje a pojednávajících o počtu obyvatelstva, cenách životních potřeb atd. v líčené době. Fabule děje, případ Martina Krügra, byl vhodnou záminkou k sledování politického vývoje předhitlerovského Německa. Kniha je u konce, když je skončen případ Krügrův, když ztrácí perspektivu; ale její závěr otvírá perspektivu do budoucnosti Německa.

Román o „Oppermannových“, líčící osudy zámožné židovské rodiny v třetí říši a jejich prostřednictvím poměry v ní, je zcela jiného druhu. Jde tu, stejně jako v „Úspěchu“, o křivdu; tam o křivdu individuální, zde o kolektivní. Zatím co tam je rámcem fabule neukončený vývoj, je zde jejím rámcem daný, ukončený stav. Těmto rozdílu je přiměřen ráz a spád obou knih. Zatím co v „Úspěchu“ zní výbojná, vášnivá a posměšná nota, je základním tónem Oppermannových resignace a epik Feuchtwanger se tu stále silněji mění v lyrika a elegika. Tato změna, ať je vědomá či podvědomá, je správná a jistou měrou — ne však úplně — směřuje s rozparem, který je mezi knihou a jejím předmětem, látkou a jejím zpracováním.

Feuchtwanger si zřejmě ve své nové knize zachovává až do konce odstup k aktualitě dne. Snaží se i tentokrát sledovat vývoj, což dnes ovšem znamená pohled zpět, nikoli perspektivu. Rodina Oppermannových bojuje, když se již na obzoru ukáže nebezpečí, o rodinný podnik, nábytkářské dílny, s truhlářem Welsem, který je jednou z nejlepších postav knihy. Boj se končí polovičním vítězstvím hmotným, podnik zůstane zachován, ale úplnou porážkou mravní; šéfem podniku se stává kdysi malý truhlář, dnes velký hakenkreuzler Wels. Nejzajímavější člen rodiny, Gustav, soukromý učenec, skeptický ke všemu, i k prvním známkám revoluce, uprchně včas za hranice. Prožívá elegické týdny a měsíce ve Švýcarsku. Zde se v knize po prvé, nepřímo, mluví o persekuci, o dokumentech, o hrůzách násilí jednotlivého i kolektivního. Přicházejí lidé, kteří o tom vypravují. Dochází zpráva o sebevraždě přítele v koncentračním táboru. Vyskytuje se mladý právník, arijec, který uprchl z Německa s přesným seznamem násilností, které si mohl ověřit. Na konec se vyskytne bodrý muž, s nímž Gustav Oppermann tráví několik elegicky idylických týdnů. Na konec si vymění pasy, Oppermann odchází do Německa, pokračuje ve zjišťování násilností, je dopraven a dopraven do tábora. Po dlouhém utrpění se dostane vlivem přátel na svobodu, ale brzy nato zemře. Zanechává zprávu o tom, co zjistil v Německu. „Všemu hodnocení se pečlivě vyhýbala“, praví se o ní v knize a celkem lze to říci i o románu samém.

Jeho ústřední postavou není však Gustav Oppermann, nýbrž jeho synovec Berthold, gymnasista, jehož tragedie vyrůstá z drobného konfliktu s hakenkreuzlerským profesorem Vogelsangem, dobře kreslenou postavou, demagogickým kariéristou. Uloží Bertholdovi jako řečnické cvičení přednášku o Heřmanu Němci. Chce donutit židovského chlapce, aby klopýtł o nebezpečné téma, což se skutečně také profesorovým přispěním stane. Několik nedost nadšených slov o Heřmanu je záminkou k vyvolání konfliktu ve třídě. Berthold se má veřejně omluvit. Rozhoduje se těžce. Všichni, i ředitel ústavu, strachující se o existenci, mu domlouvají, aby se omluvil. Berthold čte Kleistovu povídku o Michalu Kohlhaasovi, jenž rozpoutal povstání, protože byl nespravedlně připraven o dva koně. „Nemohu — praví Kohlhaas — zůstat

v zemi, ve které nejsou chráněna má práva. Lépe být psem, má-li se po mně šlapat, než člověkem.“ Berthold s tímto stanoviskem souhlasí a končí sebevraždou.

Tyto dvě hlavní postavy jsou obklopeny množstvím jiných postav a figurek, z nichž za zmínku stojí především malý soukromý úředník z Oppermannových dílen Wolfsohn, jenž bydlí na jedné chodbě s hakenkreuzlerem Zarnkem. Slabá zeď propouští Zarnkeovy nadávky na židy a Wolfsohn, maloměšťák v pantoflích a pod pantoflem, zamilovaný do svého majetečku a třesoucí se o něj, prožívá na konec zarnkeovský komplex. Vykouzluje si, jak kopne Zarnkeho do zadnice a srazí ho se schodů, až se poměry změní, vede s ním hrdinné rozhovory, ve kterých mu spílá, ale zatím se třese strachy, jakmile skrz zeď slyší jeho hlas. Wolfsohnovo zatčení pro podezření z účasti na zapálení říšského sněmu je zřejmě přeexponováno, aby groteska byla dovršena.

Jakkoli lze celkem o nové Feuchtwangrově knize říci, že řeší ukázněně a zdržlivě problém, který jsem naznačil úvodem, přece tato kniha zůstává za jeho ostatními díly, za „Úspěchem“ a za „Válkou židovskou“. Feuchtwanger není dost pošetilý ani dost dryáčnický, aby ukončil své dílo nepsnými fanfárami, kterých dnes užívají političtí agitátoři, slibující světu — a především sobě — návrat dob, které navždy minuly; jeho kniha nekončí vůbec nijak. Je konstatováním, epickým vyjádřením stavu, a změna metody, lišící se podstatně od metody „Úspěchu“, ukazuje, že Feuchtwanger si byl odlišností obou témat dobře vědom, či že ji správně vycítil. Ale jeho úspěch je tentokrát spíše negativní: že se nedal strhnout k chybám, ke kterým tato látka svádí, že se nestal epickým agitátorem. Dosáhl maxima, kterého za daných okolností mohl dosáhnout. Doba klade těsné hranice politické beletrii, a kdo se v nich dovede pohybovat, projevuje jistou obratnost. Mistrovství projevuje spíše ten, kdo se dovede odmlčet, když literární výkon se stal nepřiměřeným, neúměrným a nevhodným. Mlčení je v takové době obsažnější než mluvení, a právě to se ukazuje zřetelně, když přes to někdo promluví. Kde jde o nevýslovné věci, nemají být podnikány pokusy vyslovit je; a děje-li se to přes to, nesmí se to dít způsobem, při kterém je důležitá i estetická stránka, nýbrž referátem či politickou polemikou, přímým útokem a kritikou, nikoli románem nebo satirou. Neboť vše to je literatura, a jsou doby, kdy literární a politické hodnoty i události jsou nesouměřitelné. V době, kdy má slovo politický agitátor, nemá mu je přebírat spisovatel, básník a satirik, protože z uměleckých důvodů musí říci méně než on a z týchž důvodů musí hledat témata, o kterých může říci více než kdokoli jiný.

do ba a lid é

Stultus:

Nový sovětský člověk o literatuře a o jiném

Typy, budující socialismus.

Ve své řeči na konferenci chozjajstvenníků 23. června 1931, zvané celým sovětským tiskem historickou, řekl Stalin mezi jiným, že země, která nastoupila cestu socialismu, „vstoupila již do takové fáze vývoje, kdy dělnická třída si musí vytvořit svou vlastní výrobně-technickou inteligenci“. Tím for-

muloval úkol, který zajímal vedení strany již dříve. Sovětské vysoké školy technické pustily do výrobního života země již dosti odborníků z řad proletariátu, včerejších nádeníků a dělníků.

V Moskvě se poměrně nedávno otevřela nová obrovská továrna, pojmenovaná „Gospodšipnik“ (Státní ložisko). Tento velký podnik, zaměstnávající 13.000 dělníků, je pýchou a trumfem vlády hlavně proto, že poskytuje SSSR drahé a složité součástky strojů, které se musely dříve kupovat z ciziny. Dále odpovídá požadavku Stalinovu, neboť Rusko trpí doposud nejen nedostatkem vlastních technických odborníků s vysokým vzděláním, ale i se středním, ba i nedostatkem kvalifikovaných dělníků. A tak je tento podnik, jehož výroba si vyžaduje již průměrně vysoké inteligence a přesnosti, i vzdělávací institucí pro ty, kdož ho přišli stavět jako smluvní nádeníci, podávající cihel, a kteří jsou dnes zčásti již jeho kvalifikovanými dělníky.

Velký sovětský časopis pro krásnou literaturu, kritiku a publicistiku „Krasnaja Nov“ vyslal do továrny „Gospodšipnik“ dva korespondenty za účely, o nichž bude řeč později. Ale hlavním cílem těchto reportáží připravovaných jako aktualita k sjezdu sovětských spisovatelů, bylo vykreslení podob těchto nových lidí, typů stavějících socialismus. Jsou popsány v článku Jermilova „Růst proletářské inteligence a otázky tematiky“ a Maznina „Rysy hrdiny druhé pětiletky“ (Krasnaja Nov, srpen 1933). Zajímavější materiál poskytuje hlavně článek Jermilova, a tak se budeme při citování odvolávat jen na něho.

Nebýt poznámek autorových, byl by tento článek jistě ještě zajímavější, neboť, co připojuje k interviewům se zaměstnanci „Gospodšipniku“ Jermilov, vypadá tak, abychom řekli obrazně, jako když koloraturní soprán ze sovětského radia zpívá roznícenou romanci o „údernících moře“. Je třeba také podotknout, že Jermilov, rovněž jako i vůbec ruská veřejnost, rozumí pod slovem „intelektuál“ „inteligent“ něco jiného než Evropan. Tak se stává, že do článku o „Růstu proletářské inteligence“ jsou pojatai též dělníci téměř bez odborného a všeobecného vzdělání, (uvedeno nikoli k hanbě dělníků samotných, ale k charakteristice pojmání tohoto termínu sověty). Právě tím je podmíněn výběr osob, uváděných v článku Jermilova: jsou to výhradně lidé dělnického původu, kteří se vypracovali na ten nebo onen vyšší stupeň technického vzdělání, tedy lidé svěží, objevující sami pro sebe věci, kulturou lidstva již dávno odhalené. Jako pro každého nováčka v učení, zvěděné nedávno pravdy působí na ně dojmem neobyčejného kouzla. Jsou pilní, chtějí vědění a přes to, že při svých rozumováních s interviewerem říkají často věci naivní, zaujmou každého, zajímavějšího se aspoň trochu o vývoj jejich mladé třídy.

Idealistické dělnice.

Každý portrét z Gospodšipniku má takový přibližný plán: biografie v kostce, názor na práci, soudy o životě a umění, hlavně o literatuře. Tady je několik těchto nových charakteristických tváří. Dělnice brusírny Kudrjašova, narozená roku 1895, ze selské rodiny, členem strany není. Pracuje jako chůva, prادلena, služka od svého osmého roku. Roku 1931 šla do továrny „Kuličkové ložisko“ jako brusička. Práci tovární se naučila prý velice lehce, ale stěžuje si na nevzdělanost, která jí překáží ve veřejné činnosti; „I politgramotu je je mi těžko si osvojit, cítím se málogramotnou. Učím se ráda... i myšlenek mám mnoho, ale vyjádřit je je těžko, nedovedu to.“ Ráda by se také učila „abych povýšila, pro kulturu“, ale ostýchá se posadit na jednu lavici s mladými dívkami. Tato dělnice, trávící denně 10 hodin v továrně, a mající ještě na starosti rodinu a domácí práce, může číst ještě

před spaním. Co čte? „Čtu noviny „Pravdu“, „Dělnickou Moskvu“; vzrušuje mne život v cizině — to vzrušuje nás všechny. V „Pravdě“ ještě všemu nerozumím — je to dost těžké.“ Tato dělnice, která ještě jako chůva četla prý tak vášnivě, že ji za trest nepouštěli na procházku, miluje Gorkého a Mamina-Sibirjaka proto, že píše o chudých lidech „vše to jsem zažila, je to blízké mé psychologii.“ Ale překvapující věc a charakteristickou pro lidi jejího postavení řekla Kudrjašova o mladé ruské literatuře: „Nemám ráda naše soudobé ruské spisovatele — u nich je mnoho pouličních, hrubých výrazů, a já hledám v knihách spíše přetvořující a čisté. Bojujeme pro kulturu a výchovu, — totéž musí dělat i knihy, ale v nich je často veškerá hrubost a hloupost, s níž se setkáváme ve všedním životě, a život se přece musí ozdobit.“ Ale Gorký přece také popisuje ošklivý všední život, říká pak, a ptá se sama sebe, proč se jí líbí. V zápětí nachází vysvětlení: „ale tam je krásná touha jeho, Gorkého, po ideovém životě, a proto jsou tyto knihy tak pěkné.“ A tu musíme říci, že podobné soudy o moderní proletářské literatuře jsme slyšeli nespočetněkrát od ruských dělníků již dříve. Kudrjašova formuluje ten soud bezprostředně a prostě, a vyjadřuje tak veřejně nelibost, i třeba instinktivní, nad těmi, kdož byli ještě nedávno jejími soudruhy v továrně, ale, zlákáni lehkostí úspěchu, rozhodli se bez řádné přípravy pro psaní těch nemotorných a komických knih, které zaplavují dnes zčásti sovětský knižní trh.

Totéž říká o moderní dramatické tvorbě: „dramatická díla o nynějším životě — jsou bezbarvá, jaksi všední, vše to zažíváme každý den . . . není to zajímavé“, a odsuzuje tak nevědomky oficiální literární směr, zvaný slavnostně „socialistickým realismem“, který není nic více, než primární starý realismus, promíšený tendencí.

„Velmi mám ráda Lermontova — je to můj zamilovaný spisovatel od malicka, zvláště balady jeho jsou krásné.“ A tato záliba ve spisovateli čistého rozkvětu romantismu, v umělci, docházejícím někde až k byronovské rozvrácenosti, se opakuje v interviewech ještě několikrát.

Výtvarnictví: „Třikrát jsem byla v Tretjakovské obrazárně, — obrazů je tam mnoho, — nelze si je zapamatovat, ale velmi se mi tam líbilo, ráda bych šla ještě jednou.“ Opera ruská je Kudrjašové bližší než italská, velmi se jí líbil balet, „pro svou krásu a barvitost“, hudbu vůbec má ráda „při některé si i zapláčeš, ale vyznám se v ní málo.“

Bývalá negramotná.

Kudrjašova je jakoby první etapou v podobiznách zaměstnanců „Gospodšipniku“. Je, jak sama říká, příliš stará, aby se dala do přestavby svého života. Je, řekli bychom, i typická pro starší pokolení ruských dělníků, toužících po vzdělání. V zápětí jí následuje pokolení nové: Anastasije Trubskája, narozená 1911, rodiče jsou sedláci, sama je komsomolka. Přišla do Moskvy r. 1929 jako negramotná, rok byla služkou (likvidace negramotnosti — kursy). Pak absolvovala kursy „masových profesí“ (totiž kursy, které mají dát nekvalifikovanému dělníkovi pojem o nějakém oboru tovární práce), byla poslána do kuchyně-továrny jako nádenice, odtud na stavbu své nynější továrny (tahala desky pro tovární standardní domy), pracovat v továrně začala v roce 1932.

Trubská se o umění asi zajímá dost málo, neboť v interviewu s ní není o tom řečeno ani slovo. Přijala to málo potřebných vědomostí, které má, vskutku pomocí a vlivem továrny, a ta ji absorbuje celou. V SSSR je velice podporována vynalézavost mezi dělníky (dávají se za to prémie, vyznamenání), ba může se říci, že se pro ni přímo provádí propaganda. Vláda totiž zastává stanovisko, že i malá případná

zdokonalení v technickém hospodářství země jsou k něčemu dobrá. A tak se stává, že vynalézá kdekdo, asi tak, když učitel řekne třídě, že pro zdokonalení stylu je dobře psát verše. Je to spíše zdokonalování, než vynalézání v pravém slova smyslu, — každý dělník, ovládající svůj stroj, může podat na to návrh. Trubská, celá zaujatá továrnou, by nejraději pracovala ve všech oborech („mně se chce učit všemu, ne jednomu . . . Teď se dělají na separátorech mechanická ložiska, mně se velmi chtělo na nich pracovat“). Vynalézá také; „Dale jsem čtyři návrhy, poslední propracovávají, tři schválili.“

Milovník kultury.

Na řadě je dělník Averčenkov. Má sloužit za obzvláště názorný příklad převýchovy člověka novými pracovními podmínkami. Narozen roku 1904 v chudé selské rodině. Když otec byl za války mobilisován, odmítl chodit do školy. Rodina žila ve velké bídě. „Roku 1921 usmyslil si otec oženit mne se 27letou dívkou. Bylo mi 17 let, neposlechnout otce jsem se bál, a ujel jsem mu do Moskvy, k strýcovi.“ Tam panovala nezaměstnanost, živil se, jak mohl, učil se krást, vrátil se zas do vsi na polní práce, nádeničil v továrně, zkoušel učit se (byl negramotný), ale nic ho nezajímalo. Vstoupil do komsomolu, ale ani to mu nepomohlo. Pil, vynechával práci. Disciplíny a pořádnosti nabyt podle vlastního úsudku v rudé armádě. „Státní ložisko“ mu pomohlo ještě více. Ale přes své, i autora článku ujištění, je to, jak se zdá, povaha poněkud lehkomyšlná, patřící k dost protivnému druhu polovzdělaných lidí, vyslovujících s velkolepým aplombem svá mínění. Nad to je zřejmě velký parádník. Averčenkov se rozpovídal o organisaci osobního života.

„Vždyť u nás má každý dělník velké možnosti žít čistě, kulturně, útulně. Zrovna za tyto vnější touhy po kulturnosti nazývali mne někteří kluci, stávalo se, inteligentem. Ale nevidím v tom slově nic urážlivého . . . Mezi tím jsou ještě dělníci, kteří tomu nerozumí, a považují slovo „inteligent“ za urážlivé. Někde, když se člověk přioděje, uváže si kravatu, vezme si nový oblek a jede v elektrice, pojmenuje ho někdo opovržlivě „inteligentem“. A vždyť já jsem přece dělník.“ Tak se dovídáme, že nekdejší ohnivý spory chlapců-komsomolců, zda je nošení kravaty zradou vůči třídě, nejen že nezaly ještě konce, ale jsou dosud tematem dne.

Averčenkov se vyjadřuje se zálibou dál: „Ve svém osobním životě se snažím být co možná nejkulturnější. Někteří kluci chodí i doma i do práce ve stejných šatech, ačkoli mají jiné. Považuji to za nehygienické. Mám pro továrnu jedny šaty, pro domov — druhé, a třetí — sváteční . . . Podle poměru k ženě lze určit společenskou úroveň a kulturnost člověka. Já na příklad se dívám na svou ženu jako na svého přítele, který má stejná práva. Proto je nespravedlivé svalovat všechny hospodářské starosti jen na ženu . . . Snažím se pomoci v těchto věcech své ženě a беру na sebe část hospodářských starostí . . . Stojí níž než já svou kulturní a společenskou úroveň a snažím se vyhledit tento rozdíl mezi námi, učím se s ní politickým a všeobecně vzdělávacím vědám.“ Sovětská vláda má někdy pod svým protektorátem kolchoz, jemuž se snaží pomáhat v práci. Říká se tomu „vzít nad kolchozem šéfství.“ Do takového kolchozu byl Averčenkov jednou vypraven. „Cesta dala konkrétní užitek i kolchozu (chtěli si mne dokonce nechat jako předsedu, ale rozhodl jsem se, že jsem nutnější v továrně) i mně samotnému . . .“

Sovětská vláda nabádá veškeré pracující obyvatelstvo k „sociálnímu soutěžení“ v práci. Chválí veřejně dělníky za dobře vykonanou práci, za zvýšení kulturní a výrobní úrovně, zlepšení produkce. Každou chvíli můžeme číst v uveřejňovaných dělnických projevech slova „docílil jsem, zmožil jsem,

jsem prvním úderníkem naší brigády.“ Schvaluje se to. Říká se tomu „rychlost vzrůstu našich kádrů“, ačkoli Evropana se trochu nepříjemně dotýká toto osobní chvástání, přikryté roušskou snáží o sociální blaho všech.

Na konec

dva inženýři

z „Gospodšipniku“. Gerasimov a Maljučkov. Zas životopisy plné bídy. Gerasimov, narozený roku 1906, ztratil otce, truhláře, ve 12 letech. Za jeho života vychodil začáteční školu a rok se učil v čtyřtřídní městské škole. Roku 1918 začal pracovat ze začátku jako nádeník. Polovička velké rodiny vymře na skvrnitý tyf, Gerasimov pracuje jako pomocník mistra (dělá tašky), pak jako mistr. Prochází jako dělník různými továrnami (textil, zrcadla), ale táhne ho k sobě kovoprůmysl. K inženýrství se dostal ne hned — vypracoval se ze začátku na technika-konstruktéra a pracoval v tom oboru do roku 1929. Ale jeho diplomní projekt na technice byl z nejlepších, a roku 1930 se dostává se skupinou jiných, vyslaných do ciziny pro projektování továrny, do Ameriky. Cizina ho ohromila: „Zvláště moc ohromila u Amerikánů jejich věcnost. Jsou tak věcní, že přímo užasneš. U nás existuje představa, že v Americe se pracuje dobře jen proto, že tam je konvejer, ... že se nemůžeš zastavit. Ale na druhé straně, sám Amerikán je velice kulturním pracovníkem ... když je čas, dělník bere okamžitě hadr a čistí stroj. Vyčistí si svůj, jde čistit sousedův. Málem za zločin se považuje, kdyby dělník během pracovního dne chodil a nic nedělal.“ Ale jinak se Gerasimovi nezamlouvá, že v Americe milují operetu, neváží si opery a mají nejradyji dobrodružné divoké filmy. „Z ciziny zůstaly mu tři hlavní dojmy: továrna Forda — zázrak techniky, ohromila mne svou organizovaností, technickou myšlenkou; niagarský vodopád — zázrak přírody, a milánský dóm — zázrak architektury.“

„Z přečtené umělecké literatury, snad největší dojem udělal Dostojevský ... Neřekl bych, že Raskolnikov je mi osobně sympatický. Věc je v tom, že je to velice chytrý člověk. Je to chytrák. V naší umělecké literatuře je málo chytráků ... Znáám mnoho básní nazpaměť, zvláště Lermontova ... Oper jsem slyšel mnoho ... Symfonie nemám zvláště rád — snad proto, že jim nerozumím; raději mám vokální hudbu: Schuberta, Wagnera, jisté úryvky z Beethovena. Znáám-li obsah věcí, vzrušuje mne mnohem více.“ V sovětském rádiu se pouští mnoho oper, a je zajímavé vidět, jak posluchačstvo, které toho času dospělo zrovna k této úrovni chápání hudby (nazvali bychom to etapou romantického pojmání hudby) si toho váží.

Ale klasické záliby inženýra-proletáře, blízké, jak je vidět z citátů, mnoha a mnoha jeho druhům, jdou ještě dále. „Z velkých historických lidí je pro mne Leonardo da Vinci — nejzajímavější figurou (vyjímaje ovšem vůdce revoluce) — dodává spěšně. Četl jsem o něm mnoho. Je to geniální člověk. Jeho všestrannost je geniální. Či byla tenkrát taková úroveň, že bylo možno se zabývat vším?“ Láska Gerasimova k Leonardovi jde tak daleko, že pojmenoval na jeho počest svého synka Leonardem. Ještě zajímavější však je, že není ve své lásce osamocen.

Inženýr Maljučkov, pracující na témže „Gospodšipniku“, ale na zcela jiném úseku továrny a který se s Gerasimovem ani nezná, je stejným milovníkem velkého umělce. Syn dělníka, jako šestiletý zůstal sirotkem, pracoval a učil se od malíčka kde to jen šlo. Byl jako dobrovolc za občanské války v Rudé armádě, odtud byl poslán na Rabfak, potom se dostal do technického institutu, který absolvoval v roce 1929. Maljučkov říká: „Zaujímá mne silně talent Leonardo da Vinci, nemám o něm, bohužel, úplných znalostí a ani si ne-

mohu opatřit nějakou dobrou jeho podobiznu — knihy o takových lidech jsou nezbytně nutné technickému světu ... Vždyť vytvoření nového člověka si vyžaduje znalosti všeho, co lidstvo vytvořilo.“

Tu je třeba se zmínit o jisté přednosti mladé ruské inteligence technické. Tito lidé, jak vidět, patří k náhle vybuchlým intelektuálním silám národa (i třeba, což je pochopitelné, ještě nezcela vyvinutým), které po tolik let ležely ladem, aniž by se jich někdo všiml. Před málo časem byla jim dána možnost se vzdělat, a vrhli se na ni, majíce před sebou tak dlouho zakazované slovo — kultura. K ní patřily technické příručky a romány, chemie, divadlo, výroba nových kartounů s vyobrazením srpů a kladiv, lyrické verše, a to vše mělo být jejich. Nerozlišovali mnoho, ba nerozlišují dosud mezi pojmy kultura a civilizace, mnoho věcí je jim dosud nejasno, nebo si o nich utvořili falešnou představu. Pravda však jest, že si přinesli ze zvyku k ručním pracím, velkou pilnost a vytrvalost, že nemajíce za sebou dualistických tradic staré inteligence, nedělí vědomosti, přijímané s povděkem na humanitární a technické a nemají ponětí o opovržení a posměvačnosti, s jakou na sebe pohlížejí, pro smutné a zbytečné nedorozumění reprezentanti těchto dvou směrů lidského vědění. Rádi čtou, dívají se s úctou na obrazy a nenapadne je nazvat umění neužitečnou hloupostí a váží si práce jiného. Inženýr Maljučkov praví: „Nejvíce z přečteného mne zaujal „Hamlet“ svou filosofickou hloubkou. Vůbec Shakespeara čtu nanovo periodicky. Letos jsem přečetl znova s ohromným potěšením „Annu Kareninu“. Kromě Shakespeara a Tolstého čtu stále znova Puškina, Čechova a Ostrovského. Někdy jakási jemná myšlenka, aby se tak řeklo, zapadne do hlavy, — kde ji mám rozřešit? Chce se najít odpověď na některé, samotnému ne zcela pochopitelné nálady, — obracím se k umělecké literatuře, hledám odpověď tam.“

Je jasno — učitelé se nevyrovnaají žákům. Autor citovaného článku, Jermilov, ujišťuje, že mají-li oba inženýři podivnou zálibu v Leonardovi, pak tak činí proto, že pocítují instinktivní sympatii k mladé a plodné třídě, jakou byla na krátko buržoasie za jeho dob. Ujišťuje také, že inženýr Maljučkov se utíká k umění pro rozřešení různých otázek proto, že mu jako mnoha jiným dělníkům pomáhá „vyznat se v povaze lidí, s nimiž pracují spolu v brigádě“, a činí tak z literatury jakousi popularisační příručku pro psychologii. Jermilov a podobní to jsou, kteří, ze samé horlivosti vymýšlejí všelijaké teorie a pravidla pro správný proletářský život a jednání, uchvacující často svou absurdností. Tak se stává, že vypráví-li bývalý selský synek, nyní úředník Gospodšipniku, že nečetl mnoho knih, leda Přišvina (moderní sovětský spisovatel) „mého přítele z lovu v Zagorské. Jako on, jsem vášnivý lovec, — dodává hned úzkostlivě, — zdá se mi, že na tom není nic špatného.“ Neboť pamatovat si všechna pravidla je snad naprosto nemožné.

Ještě jedna otázka. Nelze s úplnou jistotou říci, zda socialismus, pro který jsou tolik zaujati ti noví lidé a o němž říkají, že pro něj se učí, pracují a myslí, je bolševismem, ačkoli se sami bolševiky nazývají. Ale podobá se dosti málo komunismu vedoucím skupin i tomu, o němž se můžeme dočíst v sovětských katechismech. Zdá se, že se dal na cestu do života. Ale nedá se o tom, pro zatím neurčitost, nic přesného říci. Víme jenom, že osvěta udělala potěšitelný krok dopředu (o jakosti nemůžeme soudit) a jsou nám o tom dávana nepatrná na první pohled znamení, jimiž jsou také citáty tohoto článku, nebo aplaus z populárního koncertu přenašášeného rádiem, z něhož vyrazí mladý ženský hlas, trvajíc tvrdšíjše na tom, aby mu opakovali oblíbenou předehru z „Carmen“.

Po prvé v historii...

Nyní přistupujeme k jiné otázce, a to: k jakým závěrům a důkazům potřebuje nadmíru oficiální „Krasnaja Nov“ (neboť tam — kde je celý tisk zestátněn se přece jen dají rozlišovat jemné odstíny oficiálnosti) vykreslení těchto pracovníků „Gospodšipniku“. První její these je ta: je-li socialistický tovární podnik, jak se tvrdí, školou pro proletariát, a to nejen odbornou, ale také mravní, pak se celý názor sovětského dělníka na bytí a práci musí zásadně lišit od názoru evropského člověka na tyto věci, a to takovým způsobem, že nikdy a nikde předtím takové názory ani nemohly existovat. Musí při své práci spojovat „ruský rozmach s americkou věcností“, jak řekl zase Stalin. A co více „vzrůst každé dané osobnosti je spojen s vzrůstem socialistické továrny“, pojmávané tu jako prostředek k cíli — socialismu. Jako protiklad, znázorňující ducha buržoasního podnikání, cituje Jermilov Sombarta: „aby bylo vykonáno největší dílo, stačí jediný duch na tisíc ruku“. Kdežto socialistický organizátor vidí svůj první úkol „ve výchově uvědoměle pracujících lidí, zápasníků za komunismus, z nichž každý pohlíží na svůj výrobní úspěch, jako na úspěch tohoto zápasu...“

Jermilov uvádí následující případ: Jistý velký německý profesor prohlížel jakýsi sovětský vědecko-výzkumný ústav spolu s jeho vědeckým tajemníkem, komunistou. Profesor, jak lze vyrozumět, byl stoik, a nedal se pohnout k obdivu za žádnou cenu. Před odchodem, v šatně, když tajemník vyzval šatnářku, aby dala profesorovi plášť, neslyšela ihned, jsouc zabráná do čtení. Na otázku tajemníka, co četla, odpověděla, že to byla povídka od Maupassanta: „Nečtěl jste to? Přečtete určitě — je to podivuhodná povídka“. Tento dialog vyvedl neoblomného profesora z rovnováhy. „Ano, porazíte nás“, řekl náhle tajemníkovi. „Viděl jsem vaše továrny, vaši techniku — je to všecko podivuhodné, — ale to máme i my... pravda, u nás je krize, ale v technice samotné, kterou jsem u vás viděl, neviděl jsem ještě nic nového. Ale toho, aby vědec mluvil s domovnicí o literatuře, — toho u nás není... Ano porazíte nás“.

Literáti, marš do práce!

Jak již bylo řečeno, články o „Gospodšipniku“ byly připravovány k sjezdu sovětských spisovatelů a co více, spisovatelé organizovali pak z podnětu „Krasné Novi“ společný zájezd do továrny k besedě s dělníky a debatní večer, jehož výsledky jsou v časopise rovněž otiskovány. Tato souvislost není, zdá se, na první pohled jasná. Dá se vysvětlit závěrečnými slovy Jermilova článku: „thema nové inteligence veliké třídy mocně buší na dveře umění.“ A tak tomu skutečně je a nejedná se o nic jiného, než o poučení a předlohy pro sovětské spisovatele, kteří by se, podle názoru kritiky měli úderným tempem věnovat popisování továren. Podobá se to velice úvahám jistého přednosty z knihy humoristických povídek Ilfa a Petrova „Jak se dělal Robinson“, který si v duchu vypočítává, že textilní a metalurgický průmysl už byly zvětšeny v románech a básních, proč tedy nebylo literaturou nic učiněno pro průmysl cukrovarnický? Ale nicméně je to pravda. Po celé řadě chudokrevných a papírových výkonů s náměty ze soudobého pracovního života země, uznala konečně sovětská kritika, že literatura stojí před jistou krizí žánru. Spisovatelům se kladou výčitky, požadavky zlepšení a recepty. Shrnujeme: 1. „základní nedostatek... spočívá v tom, že otázky, které si klade literatura jsou ve velké míře v rozporu se základními politickými otázkami“. 2. „Problém stylu socialistického realismu nemůže být pochopen správně, když se nebude klást jako problém stylu sovětské, socialistické skutečnosti, odrazu v umění stylu doby

diktatury proletariátu.“ 3. Chybou spisovatelů „bylo nepochopení těžkostí procesu přechodu k novému organickému tematiku“. A tady máte na příklad „Gospodšipnik“ a jeho dělníky a proč nezačít hned? Tedy marš do práce.

My, kteří také stojíme, jako celý svět, před otázkou, co se má pro nové zvelebení literárního umění podniknout, a nevíme celkem nic více, že spletitá a špatně definovatelná forma, pod níž každá doba rozuměla něco jiného a kterou nazývala ale stejným slovem — román, se rodila vždy za neustálých křečí, z nichž vyšlo jednou za dlouhý čas veledílo, můžeme pouze konstatovat, že v dnešní době se tato umělecká krize řeší zhruba dvěma kladenými podmínkami: „jak“ nebo „o čem“? Divno jest však, že se tyto podmínky světem málo kladou do souvislosti. Sověty zvolily pro svůj chřadnoucí „socialistický realismus“ ještě značně zprimitivovanou formu „o čem“, čili formu ani ne tematiky, jak říkají, ale námětu. Záchranu shledávají v tom, že jistý počet více nebo méně nadaných lidí bude psát o tom, jak brusička z „Gospodšipniku“ vykonává svou práci, aby táž brusička, unavená prací, o níž věří, že vede k jistému cíli, odložilo planou knihu, v níž je často „veškerá hrubost a hloupost, s níž se potkáváme ve všedním životě.“

otázky a odpovědi

O duchu pražského německého divadla

I.

Veletěný pane šéfredaktore,

S velikou pozorností četl jsem článek v „Prítomnosti“ ze dne 28. března 1934 a prosím, abyste mi popřál místa k několika věcným poznámkám:

Éra ředitelů Kramera a Volknera, o které v článku se stala krátká zmínka, minula a mám za to, že veřejnost zajímá více nynější postup a situace německého divadla v Praze, kterou se zmíněný článek v první řadě zabývá. Tvrdí se tam především, že domácí produkce, ať německého, nebo českého původu, nedoznává v našem divadle žádné pozornosti. Bohužel, zapomněl pisatel uvést, že jak v předešlé, tak i v poslední sezoně se dostal po každé jeden domácí operní skladatel k slovu v německém divadle a sice Křížka operou „Strašidlo“ a Krása operou „Zasnoubení ve snu“. Tato byla provozována po první vůbec. Také o opeře Veidlově „Kranwit“ (provozovaná 1929) nestala se zmínka. Panu Visitatorovi ušlo dále, že již před mnoha týdny, ne teprve po článku v „Prítomnosti“, oznamováno první německé provozování české činohry „Osud“ Roberta Saudka, že stejně bylo oznamováno provozování hry Maxe Broda „Lord Byron vychází z módy“, a že pro konec května určeno je uvedení Dvořákova „Jakobína“ na jeviště Německého divadla. Nezasluhuje zmínky, že na oslavu státního svátku konán československý koncert a je přípustno mluvit o obehnaném představení Smetanovy „Prodané nevěsty“, když jde o plně nové nastudování, k němuž s nemalým nákladem získán všeobecně uznávaný výtečný pěvec Jaro Prohaska („Kecal“), stejně československý kapelník, Adolf Kienzl, který zvolen právě s ohledem na jeho státní příslušnost k novému nastudování této národní opery? Že Německé divadlo pozvalo k dirigování „Prodané nevěsty“ šéfa opery Národního divadla, Ostrčila, k čemuž nedošlo pouze pro nával práce Ostrčilovy, sloužící dále k znázornění „šovinistického smýšlení“, jež v našem divadle panuje.

Pokud jde o otázku cizinců: pisatel oznamuje, že u nás je ze sólistů asi 80 procent cizinců, a že poměr ten byl úřadům zfalšován tím, že se při výpočtu připočetl také sbor a orchestr. Jak málo kontrolní schopnosti se taktó přiznává Zemskému úřadu! Tento žádá na nás samozřejmě vždy samostatné listiny pro sólisty, sbor a technický personál a tak dále, takže jakékoliv zastírání s naší strany by nebylo možné, i kdybychom je zamýšleli, o čemž ovšem nemůže býti řeči. Správné kdykoliv zjištěné cifry jsou tyto:

Německé divadlo v Praze má 78 sólistů. 34 z nich jsou Němci z Říše, Rakušani, Poláci, Maďaři, Jugoslávci, a potřebují povolení k zaměstnání a také je obdrželi. K tomu přidruží se dva hosté, kteří svou činnost vykonávají v Praze a na jiných jevištích. Tak vypadá věc ve skutečnosti. K tomu dlužno podotknouti, že v době, kdy s umělci uzavírány smlouvy, tedy v březnu loňského roku, o nějakém návalu Čechoslováků z Německa nebylo ještě řeči a nával ten nastal teprve později, tedy v době, kdy ohledy na nově příšlé už nebyly vůbec možny. Pokud byla místa na konci sezóny uvolněna a kvalifikovaní Čechoslováci byli k dispozici, byli přijati. Že v příštím roce, bude-li divadlo vůbec ještě existovati, kvalifikovaným domácím silám před cizinci bude dána ihned přednost, rozumí se samo sebou, a po měsíce už se u nás vedou záznamy o domácích silách, jež zde chtějí býti angažovány, abychom je znali a poznati mohli. Celá řada Čechoslováků, mezi nimi dokonce české národnosti, na dotaz odpověděli, že raději chtějí zůstat v cizině. Před každým vyjednáváním dotazujeme se Svazu organizovaných divadelních pracovníků, jsou-li pro eventuální uvolnění místa přihlášený sily.

Po těchto vývodech Vaši čtenáři snad budou pokládati pravděpodobným, že informace, jichž se pisatel Vašeho článku dostalo, také jinak nejsou vždy spolehlivy. Vytýká-li se Německému divadlu, že při sestavování pařadu her vlivy z Říše a přání, vyhovovatí německému ministerstvu pro propagandu, jsou směrodatnými hledisky, je takové tvrzení pro každého, kdo mne zná, prostě směšné a ničím neodůvodněné. Visitátorem uvedené případy jsou patrně citovány z časopisu „Wahrheit“, kde jsem je již opravil. Nezbyvá mi tedy, než ony tři případy ještě jednou uvést na pravou míru:

Jde v první řadě o Kästnerův „Puntík a Antonín“. Herec, jemuž měla býti svěřena režie kusu, prosil o zproštění, což se stává častěji; ale žádným slovem se nikdo nezmínil o tom, že jde o politikum, a teprve mnohem později jsem se dočetl o podobných tvrzeních v novinách. Ostatně hrál tentýž herec v Kästnerově hře hlavní úlohu.

Záležitost se strofou Nestroyovou, kterou jeden z herců nechtěl přednésti, byla mým zakročením ihned snadno vyřešena a sice tím způsobem, že dotyčný herec strofu přednesl, aniž si opatřil na německém vyslanectví nějakého zajištění.

Pokud jde o domnělý odpor několika herců spolupůsobiti v Brucknerově hře „Rasy“, má se věc takto: Německé divadlo není pohřbíváno do dnešního dne s to, svým hercům podati pro příští sezónu nějakou jistotu nebo nějakou smlouvu. Proto celá řada členů snaží se o říšskoněmecké angažmá. Dvěma hercům jsem tedy při rozdělování úloh dal volnost, chtějí-li v Brucknerově kuse hráti čili nic. Absolutně ne však pod vlivem nějakého nátlaku, nýbrž prostě z úvahy, že hercům nesmím vzít možnost působení v Německu tím, že je přivedu do konfliktu s eventuálními tamějšími řediteli.

Řekne se mi, že v Německu tak jemných ohledů neznají. Může to však býti pro nás důvodem, užívatí týchž metod, když dotyčným nemůžeme poskytnouti náhrady ve formě zajištěného angažmá? Mimo to budíž poznamenáno, že „Rasy“ zmizely z repertoáru následkem obtíží při rozdělení úloh. Kus již byl přijat a obsazen, ale práce při zkouškách byla zastavena následkem zákroku pražské policie, jelikož nám bylo uloženo, abychom kus úplně nastudovali a pak tři dni před prvním provozováním sehráli před cenzurní komisí, která pak teprve rozhodne, smí-li nebo nesmí-li se kus hrát. Risiko takového nastudování pod Damoklovým mečem zákazu nemůže následkem vysokých útrat žádné divadlo vzít na sebe, a proto jsem úřadu dopsal a žádal o definitivní rozhodnutí.

Pokud jde o „Sissy“, je to úplně nevinná, naprosto nepolitická opereta, která byla dávána bez závady skoro na všech německých jevištích našeho státu. Že jsme provozování neprovedli — nehledíce k značným hmotným obětem — stalo se s ohledem na neočekávanou nastalou diskusi o otázce Habsburské a to mělo by se, myslím, při trochu objektivnosti, přijmouti s uznáním.

Je ostatně zvláštní, že se Německému divadlu vyčítá, že šilhá po potlesku z Německa, kdežto v Berlíně „Der völkische Beobachter“ vytiskl prudký článek proti pražskému Německému divadlu s nápisem „Talmudismus v pražském Německém divadle“. „Německoríšští a arijsťi herci mohou se ze židovského Inferna spasiti jen útekem“. Vyčítá se divadlu přijetí Ernesta Deutsche, Caroly Něherové, Irény Eisingerové, kteří jistě nemají přízeň propagačního ministerstva, po kterém se nám prý tolik stýská. Zdali jsme si ji získali vystu-

pováním paní Werbezirkové, provozováním „Nathana mou- drého“ anebo „Disraeliho“?

V této souvislosti rád bych dementoval tvrzení Vašeho článku, týkajícího se mé osoby, opakující zvláštním způsobem tvrzení říšskoněmeckého, národně-socialistického tisku. Stal jsem se prý známým tím, že jsem při vedení Berlínských „Festspiel“ ztroskotál. Toto „ztroskotání“ vedlo k tomu, že jsem až do hitlerovského převratu z úředních míst byl žádán, abych také z Prahy nepřestal býti poradcem oněch slavnostních her.

Bohužel, musím Vaše čtenáře zaměstnávatí ještě okamžik svou osobou, poněvadž to činí také pan Visitátor. Cituji doslovně „bylo by těžko vytýkati ředitelovi Egerovi, že ze zlého úmyslu u nás podniká hitlerovskou propagandu. Nikdo není zmatenější a desorientovanější všemi těmi nesázemi a komplikacemi, než tento ředitel. Má nešťastnou ruku, dává se neúspěšnými směry, znepráteluje si ty, kteří ho mají v úmyslu podporovati, je iritován“.

Nuže, nebyl by div, kdybych byl iritován a ztratil otežte z ruky. Nevěřím však, že by dosud někdo, kdo blíže přihlíží, cos podobného pozoroval. Naopak, dětinsky se mi často vytýká, že si vedu diktátorsky, což neznamená nic jiného, než že se nedávám radami, jež zprava zleva na mne doléhají, tahati sem a tam.

Že okamžitě je neobyčejně obtížno, zachovati umělecky pevný směr, je ovšem nepopíratelné. To dokazuje zákaz hry Brucknerovy, odložení „Sissy“, zákaz další hry Brucknerovy „Nemoc mládeže“, zákaz hry „Loubí“, a hrajeme-li kasovní kus, zdvihne se bouře odporu, ne v obecenstvu, jež plní dům, nýbrž v části tisku, která nechce uznati obchodní nezbytnosti každého divadla. Že se ku příkladu v Národním divadle hraje „Růžový kavalír“ od Richarda Strausse beze všech překážek, kdežto proti provozování v Německém divadle rozpoutána divoká propaganda, ukáže každému, kdo není předem zlé vůle, s jak neskonálními překážkami při sestavování repertoáru musím bojovati. K tomu přichází ještě, že správa a obdivuhodně obětavý personál musí pracovati pod tlakem největších finančních starostí.

Německé divadlo má kolem 350 zaměstnanců. Jsou to většinou ženatí, často četnými rodinami obdařeni lidé. Převážná většina je československého státního občanství obou národností. Celému tomu personálu dosud nebylo možno dáti zajištění pro příští sezonu vzhledem k tomu, že jsme dosud v úplné nejasnosti, co je se subvencí.

Země, která po deset let následkem smlouvy, platila divadlu subvenci Kč 1,370.000.—, snížila pro tento rok subvenci na Kč 500.000.—, a jak se zachová stát, je bohužel dosud úplně nejisté. V každém případě nedostali jsme na rok 1934 od země i od státu dosud ani korunu. Nenastane-li v této záležitosti brzo radikální změna, byl by osud reprezentativního jeviště německé menšiny zpečetěn a pro největší část zaměstnaných bylo by třeba zjednatí podporu nezaměstnaných.

Nemůže mi napadnout, porovnávatí Německé divadlo zdejší s českými divadly státními i zemskými v Praze, v Brně a v Bratislavě, jež dostávají přirozeně příspěvky, jež s našimi se nedají porovnatí. Přece bych však k tomu poukázal, že by veřejná správa, která všude tedy i tam zakročila radikálními úspory, tato divadla tak velkou měrou nepodporovala, kdyby se umělecký provoz vůbec se skrovnějšími prostředky provéstí dal.

Věřím vůbec někdo, kdo je dobrý vůle, že pro pražské Německé divadlo platí jiné hospodářské zákony a že bychom byli schopni, hráti dál, kdyby se nám škrty nejnutnější podpory anebo kdyby byly redukovány na minimum? Stát i země mají jistě nutnější starosti než je Německé divadlo, ale musí býti jednou otevřeně řečeno, že odepření nejnutnějšího se rovná odsouzení k smrti.

Jsem jistě naděje, že se našemu ústavu dostane ještě včas pomoci, a v tomto smyslu pozdravuji, že orgán, úrovně jako je „Přítomnost“, mi dává příležitost, promluvití veřejně o obtížích Německého divadla v Praze. Z takové diskuse může při poctivé vůli na obou stranách vzejítí jenom dobrý výsledek.

S veškerou úctou

Dr. Eger,
ředitel pražského něm. divadla.

II.

Velectný pane řediteli,

běřeme velice rádi na vědomí, několik doplnění a vysvětlení, informace Vašeho dopisu k několika poznámkám českého návštěvníka Německého divadla pražského, z nichž dobře vysvítá zvlášť obtížné postavení těch, kteří tomuto ústavu stojí v čele. Bohužel, však ani po tomto podrobném vysvětlení

nemůžeme vzít zpět své hlavní výtky duchu a metodě, jimiž je tento československý kulturní ústav řízen. Dovolíte, abychom podle postupu Vašeho příspěvu odpověděli pro větší přehlednost v jednotlivých bodech:

1. Československý repertoár v Německém divadle.

Souhlasíme s tím, debatovati jen o ředitelské epoše Vaší a ponechatí období Kramerovo a Volknerovo historii. Pak nám však musí záležeti také na tom, že Kříčková opera „Strašidlo v zámku“ i Veidlova opera „Kranvit“, která tak nekompromisním způsobem propadla, že tato dvě díla, o něž doplňujete náš soupis, také nebyla uvedena za Vašeho ředitelování, nýbrž již za Vašeho předchůdce. Pak nám musí záležeti konečně také na konstatování, že provozování české činohry „Osud“ od Roberta Saudka nebylo oznamováno již „před mnoha týdny“, nýbrž bylo po prvé publikováno teprve potom, kdy náš článek byl již napsán, a sice dne 26. března v listě „Montagsblatt“. Ať prohlédneme sebe pozorněji divadelní rubriky všech pražských listů až do toho dne, nenalézáme jediné zprávy ani poznámky o Vašem úmyslu hrát tuto činohru. Náš článek vyšel dne 28. března, nemohli jsme tedy ani při sebe větším úsilí o objektivitu tuto zamýšlenou premiéru vzít na vědomí. Ostatně zdá se nám i tento případ typický pro poměr pražského Německého divadla k české kultuře: přijímá hru Saudkovu k provedení teprve tehdy, když její autor má již u sebe smlouvu na její provedení na šesti jiných evropských scénách. Takové objevitelství českých nebo německých dramatických děl z našich zemí, když již mezi tím byla objevena kdo ví všude na světě, jako tomu bylo i v případě Langrově, se nám zdá snadné a nezáslužné. — A konečně máme za nutné podotknouti, že zásluhu o provedení hry Maxe Broda „Lord Byron vychází z módy“ bohužel také nemůžeme přičísti za zásluhu Vašeho ředitelského období, poněvadž tu jde jen o pouhé nové nastudování a ní již dávno hrané hry z období ředitele Volknera, v níž tehdejší hlavní představitel, tušíme že Leitgeb, byl nahrazen novým, E. Deutschem. — Co se týče „Prodané nevěsty“, musíme dále litovati, že její představení v den narozenin presidenta Masaryka bylo rozklizené a nepřijemné, že režie Vídeňana Grafa byla omylem, a že o zamýšleném jejím provedení s prof. Ostrčilem bohužel nebylo nikde nic publikováno, nehledě k tomu, že k němu ani nedošlo. — Velice rádi béřeme na vědomí, že na konec května bylo určeno provozování Dvořákova „Jakobína“, a dojde-li koncem května skutečně k německé pražské premiéře tohoto díla, budeme to s uznáním kvitovati.

Že jediný z šesti obvyklých ročních symfonických koncertů byl loni dokonce věnován české hudbě, jsme nepopírali, neboť jsme nepsali o německé pražské koncertní sezoně. Ostatně se nám nezdá tento jediný český koncert důvodem obzvláštní pýchy uměleckého vedení Německého divadla v Praze. Je-li česká dramatická tvorba opravdu chudá a skýtá-li opravdu pořádnou obtíž vybrati z ní něco kloudného, nebude nám snad nikdo tvrdit, že je chudá i česká tvorba symfonická a že bylo mimořádnou zásluhou naléztí mezi ní tolik hodnotných děl, která by vystačila na jeden koncert v pražském Německém divadle.

Je tedy třeba, abychom větu našeho článku „Docela individuálním gestem ředitele Eggera však je, že se obrátil docela zády k našemu dramatu i k naší opeře, které tu až do jeho období přece jen skromně a pořádku hostovávaly“, doplnili, že kromě dvou premiér pražského německého operetního skladatele B. Grúna „Musik um Susi“ a „Goldenes Prag“, uvedlo Německé divadlo pražské jako jedinou premiéru československého autora Krásovu operu „Zasnoubení ve snu“.

2. Ensemble ze 75.5% cizozemců.

Svým ujištěním, že pražské Německé divadlo má 78 solistů, z nichž pouze 34 jsou cizí státní příslušníci, stavíte nás, vážený pane řediteli, před malou zkouškou trpělivosti. Neváháme ji však podstoupiti a sestavujeme Vám tu na základě divadelních programů Vašeho divadla od počátku této sezony 1933—34 úplný soupis solistů Vašeho divadla s udáním státní příslušnosti. Počítáme tu skutečné solisty, to je představitele jakýchkoli úloh, ale nikoli ty, kdož pronášejí pouze věty „paní hraběnka poroučí?“, nebo „stane se ihned pane plukovníku“. Pro úplnost uvedeme i tyto představitele zvláště.

1. Opera a opereta německého divadla pražského zaměstnává 17 pánů, z nichž je 12 cizozemců a 5 Čechoslováků.

Mezi nimi je 5 Rakušanů, (Hagen, Stadler, Dérner, Scheidl, Reiter), 4 říšští Němci (Hattermehr, Hotter, Hey a Schork), 1 Dán (Andersen), 1 Polák (Bender) a 1 Jihoslovan (Rijavec) — naproti 5 Čechoslovákům (Fischer, Libal, Dudek, Masák a Fuchs).

Z dóm opery a operety, kterých je celkem 12, je 10 cizích státních příslušnic proti 2 československým. Jsou to: 4 říšské Němky (Shilp, D'Amara, Eisinger a Rohne), 3 Rakušanky (Konetzni, Sommer a Merker), 1 Maďarka (Handler), 1 Egyptanka (Pauly), 1 Polka (Kindermann) — naproti dvěma Čechoslováčkám (Riedová a Walterová, z nichž druhá nebyla čl. občanství teprve loni v létě sňatkem).

Zaměstnává tedy opera a opereta celkem 29 členů solistů, z nich je 7 československých státních občanů.

b) Činohra má pánských solistů 16, z nich mají státní občanství čl. 4 solisté. Poměr je tento: 7 říšských Němců (Renner, Hölzlin, Rösner, Valk, Harprecht, Ströhlin, Götz), 5 Rakušanů (Alda, Janitschek, Jantsch Musil a Frey), a 4 Čechoslováci (Padlesak, Schmerzenreich, Demel a Taub).

Dám je v činohře 12, z nichž jsou československého občanství 3. Podrobně: 7 s občanstvím německým (Ondra, Warnholz, Behrenz, Meller, Berndt, Andergast, Moltz), 2 s příslušností rakouskou (Reiter a Bertram) a 3 s československou (Lorenz, Tilden a Greiner, z nichž tato třetí je pouze elévkou s platem nižším než má sbor).

Zaměstnává tedy činohra celkem 28 solistů, z nichž také jen 7 čl. státních občanů.

c) Podle tohoto podrobného soupisu zaměstnává pražské Německé divadlo celkem 57 solistů, z nichž je 14 Čechoslováků. Přepočteno procentuálně, dává to 75.5% cizinců. Poněvadž nás k tomu, vážený p. řediteli nutíte, jsme nuceni konstatovati i to, že proti všem předpisům jsou zaměstnání cizinci i v operním sboru a dokonce i v orchestru (na př. Wiggand a Kurtz).

Počítali jsme s největší objektivitou všechny, kdož se v rolích solistů objevili na divadelních cedulích. Nemohli jsme ovšem zařadit mezi solisty pensisty, kteří občas vystupují v některé úloze (Bandler, Bauer, Mahler a j.) a nebylo nám možno respektovati změny během sezony, na příklad odchod Andergastové nahrazené Carpentierovou, poněvadž by nás to vedlo k přílišnému podrobnostem. Nepočítali jsme také členy sboru, kteří občas zpívají úložku nebo vojáka za solisty (jako herce Tretsche, Franka, Klingera, Wartegga, Dörflera, Wiflandera, Stieglera, nebo herečky Eisnerovou, Königovou, Hagenovou, Valentovou a j.) Tito jsou ovšem vesměs Čechoslováci, to však potvrzuje jen naše tvrzení, že hlavní kádr ensemblu je složen z cizinců a že se Čechoslováků užívá jen jako ciferného přívažku pro dosažení potřebné rovnováhy před zákonným předpisem.

Jsme nuceni konstatovati i to, že jak vrchní režisér opery, tak i vrchní režisér činohry jsou cizinci. P. Liebel je říšský Němec a p. Mordo je Řek. Jsme nuceni upozorniti na to, že 4 dirigenti cizinci (Rakušan Szell, Maďar Komlos a říšští Němci Rudolf a Schmidt) řídí skoro celý operní a operetní repertoár, zatím co českoslovenští kapelníci Rieger, Schick a Pollak se skoro neobjeví za pultem a jsou omezeni skoro jen na korepetice.

Nemůžeme také uznati tvrzení, že smlouvy s těmito říšskými Němci byly uzavřeny ještě v době, kdy v Německu nebylo hitlerovského režimu a kdy ještě naši státní občané v Německu nebyli propouštěni. Četní říšští Němci byli angažováni teprve v létě r. 1933, tedy v době, kdy Hitlerův režim už ukázal v Německu jasně svou tvář, n. př. altistka Schilpová, již byla dána přednost před společně s ní soutěžící a stejně hodnotnou herečkou československou, nebo herci Ströhlin a Renner, kteří dostali nové smlouvy teprve v červenci loňského roku.

3. Ohledy na přání Říše.

K Vaším poznámkám po této stránce nemáme vážený pane řediteli, co podotknouti, poněvadž naše příklady pouze vysvětlují, nevyvracejí však, že se skutečně přihodily, ať už se to týče hry Kästnerovy, Nestroyovy či Brucknerovy.

Musíme také upozorniti na to, že ani jediné naše tvrzení o sestavení a duchu německého divadelního spolku nebylo vyvráceno a že mentalita tohoto ústavu je skutečně taková, jako by budova v Rubešově ulici ležela naplň někde ve starém Rakousku, jehož ideály Burgtheatru s velikými a slavnými hvězdami ovládají celou divadelní politiku, jejíž efekty spočívají stále ještě ve „velikých Gastspielech“ — a naplň někde v německé Říši, na niž členové stále jsou nuceni bráti ohled, a kterou se obává pohněvati kdokoli od vrchních režisérů po

činoherní herce, od ředitelství až po cizí hosty, poněvadž si není jist, nebude-li přízně Třetí říše již v nejbližší sezoně potřebovat. To je všechno lidsky snadno pochopitelné a vysvětlitelné, je však právě zhoubným důsledkem této nesprávné politiky demokratického divadla, jež nemůže v demokratickém státě hrát skutečně demokraticky uvědomělý repertoár, protože je složeno ze tří čtvrtin z příslušníků cizích států, většinou málo nakloněných demokratickému režimu.

Tato demokratická idea byla také jediným měřítkem, podle něhož jsme hodnotili kulturní politiku pražského Německého divadla, a které dalo podnět k napsání naší studie. Pražské Německé divadlo se nám zdá pro československou kulturu v její zahraniční tendenci ještě daleko důležitější než obě divadla česká. Je tedy úkolem jeho ředitelů, aby si tento svůj úkol uvědomili a zařídili podle něho svou kulturní orientaci. Dovidáme-li se právě, že zemská subvence pražskému Německému divadlu byla zkrácena na obnos 500.000 Kč a státní subvence na částku 350.000 Kč, tedy jsme první, kdož se připojují k ráznému protestu proti podobné kulturní nespravedlnosti. Může-li mít Národní divadlo roční deficit 8.000.000 Kč, hrazený ze státní pokladny, je křiklavým nepoměrem, dostává-li stejně veliké divadlo Německé něco přes tři čtvrti milionu, ačkoliv jeho provoz a kulturní význam není o nic menší.

Jestliže však pražské Německé divadlo odpadlo ve svém šestnáctiletém rozvoji tak daleko od československé kulturní linie, nesmíme se nijak diviti tomu, že stát a země podobným způsobem projevují své desiteresement o tento podnik. Pražské Německé divadlo musí naopak přičistiti tyto své obrovské ztráty veřejným podpor právě za vinu svým ředitelům, jejich velkopanskému poměru k naší kultuře, jejich věčnému zadívání na scény kdesi za hranicemi tohoto státu a jejich duchovní pobyt kdesi v cizích kulturních sférách. Ani jeden ze tří ředitelů pražského Německého divadla nepochopil, v čem spočívá jeho závazek vůči zemi a státu, nesmí tedy nyní s nářkem viniti zemi a stát, že projevuje nezáměr o jeho divadelní politiku. Bylo by nesmyslné, kdyby stát nechával pražské Německé divadlo kulturně zajít, protože není sporu o tom, že bez určité subvence je dnes jakékoli divadelně kulturní podnikání naprosto nemožným. Pražské Německé divadlo, které dnes pyká za nepřizpůsobivost svých ředitelů československému kulturnímu klimatu, musí nyní novou linií přesvědčit, že je skutečně representativním, živým a nezbytným podnikem naší kultury, ať již pochází od našich Němců či Čechů, Slováků či Maďarů. Nepochybujeme o tom, vážený pane řediteli, že i další Vaše činnost v Praze by mohla odčinit mnoho nedostatků minulosti a vytknouti tu důležité linie pro budoucnost.

Visitator.

dopisy

Mladí a politické strany

Vážený pane redaktore!

Článek pana V. Havla v posledním čísle „Prítomnosti“ má zřejmě tak dobré úmysly a má — zejména tam, kde líčí hospodářskou bídu značné části mladé inteligence — tolik pravdy, že tím spíše nutno upozorniti na některé jeho závažné omyly, aby jeho partie nesprávné nedošly souhlasu zběžného čtenáře spolu se správnými.

Není ovšem zcela jasno, co autor myslil nadpisem „My“ a o kom tedy článek vlastně pojednává. Zdá se, že v podstatě o mladých lidech, ačkoli jistě nikoli o všech mladých lidech, neboť nelze paušálně tvrditi, že odklon od politického života jest obecným úkazem u mladé generace (jest na př. přece znám právě z posledních let rozvoj organizací mládeže čs. národních socialistů, jest bohužel znám také příliv mládeže k fašistům). Avšak i tehdy, má-li slůvkem „my“ býti označena pouze mladá inteligence, neodpovídá líčení autorovo přesně skutečnosti (jen z pražského politického života upozorňují na agilní studentské organizace strany agrární a strany lidové, na silné organizace sociálně-demokratické, z mimopražského na studentské hnutí luďácké). — Není tedy správné tvrzení, že mladým jsou „dnešní strany dokonale prot-

ivní“. Protože se však skutečně v části naší mladé inteligence vzrůstá odpor proti dnešním politickým stranám a tím ovšem i — na to, prosím nezapomínejme! — odpor proti nynějšímu našemu politickému systému vůbec, jest nezbytné vytknouti po právu, že tu věru nespočívá tíha celé viny na politických stranách.

Především není pravda, že žádná naše strana nemá ideí a že všechny jsou programově bezradné. Což socialismus, nacionalismus, katolicismus nejsou ideje a velké ideje? Ani já nesouhlasím se všemi kroky politických stran, ba jsem ochoten poctivě přiznat i nedostatky a omyly strany, jejíž jsem příslušníkem, ale to ještě neznamená a v demokracii vážně promyšlené znamenat nesmí jejich obecné a paušální zatracování. Zdá-li se autorovi článku, že dřívější doby byly ideově ucelené, ba že byli ideově jednotní („naši předchůdci měli cíl, měli své ideály, za kterými šli“), pak je to omyl, vysvětlitelný právě časovým odstupem od oněch dob. Nacionalismus a socialismus, které autor zejména cituje jako charakteristiku určitých minulých časových úseků, existovaly přece — vedle jiných ještě myšlenkových směrů — vždy vedle sebe, často spolu soupeříc. Žádná doba v dějinách našeho národa nebyla ovládána jen jedinou myšlenkou nebo jen jediným myšlenkovým systémem, nikdy jsme ještě — bohudík! — nebyli ideově glajchšaltováni. Jest ovšem pravda, že dnes je snad větší zmatek než dříve, ale to je právě proto, že mnozí intelektuálové ztratili sice víru svých předchůdců, ale nedovedli ji nahraditi jinou, nebo alespoň nikoli takovou jinou věrou, kterou by bylo lze uvést v soulad s nejpodstatnějšími základy humanismu. Právě tak jest omyl, že cílů politických stran bylo dosaženo, že jejich „programy byly většinou splněny“, což můžeme vážně tvrdit, že žijeme již v řádu liberalistickém nebo katolickém nebo socialistickém?

Autor článku má ovšem pravdu tam, kde říká, že mládež má „nejraději jasný, konkrétní cíl a rozhodnost“. Ale samotný doklad, který proto uvádí („program“ hitlerismu), dokazuje, že to bohužel nelze přičísti té části mládeže, o níž mluví, jako zásluhu, nýbrž vážně vytknouti jako neodpuštělnou povrchnost, která nedovede ani vidět úžasnou komplikovanost hospodářských, mravních, politických vztahů mezi lidmi, natož aby ji uměla hodnotit, která chce všechny současné nesnáze řešit přes noc, aniž si přesně vytkla, k čemu chce dojít a jak tam chce dojít, která myslí jen na činy zdánlivě veliké, neumějíc oceniti pozvolnou a ovšem neefektní práci drobnou. Demokracie ovšem nemůže postupovati tak přímočaře jako diktatura, poněvadž závisí na svízelném dohodování mnohých lidí, na obtížném vyrovnávání mnohých zájmů. V demokracii také nestačí určit, že „rozhodování o tom, co se má či nemá v určitých případech státi, musí se svěřiti pouze jedné osobě“, aniž bychom si předem velmi pečlivě rozvážili, která osoba to má být, ba dokonce aniž bychom si ujasnili, máme-li vůbec s dostatek osob, požívajících takové důvěry a takových schopností, aby jim mohla být svěřena bez obav o správnost a spravedlivost jejich rozhodování moc ve skutečnosti diktátorská! Ostatně ani diktatury, autorem uvedené, nenabádají nijak zvlášť k opuštění našeho bytí i pozvolného, ale přece kontrolovanějšího vládnutí: hospodářská situace Italie, jak se jeví v jejich rozpočtech, není právě nejvábnejší, Německo je na tom teď prý hůře než před Hitlerem a ruský hlad nemůže zlákat ani nejnaděnějšího vyznavače autoritativního režimu. Jen přesným konstatováním stavu cizích režimů a stavu režimu vlastního dojdeme ke správnému rozpoznání svých vad a nedostatků. Za takové konstatování však sotva lze považovati na př. autorovo tvrzení o naší péči o problém nezaměstnanosti, že „hyne-li čtvrtmilionová armáda mladých nadějí, nehne se ani prstem“; to jest argument přece jen trochu odvážný ve státě, jehož vláda — přes všechny své

chyby — přece jen zavedla alespoň podpory v nezaměstnanosti, přece jen provedla právě ve prospěch oživení hospodářství a tím i ve prospěch nezaměstnaných devalvací měny, přece jen povolala na významná místa významné hospodářské odborníky, přece jen se snaží začlenit stát do světového zlepšení hospodářské situace.

Nejsem vskutku chvalořečníkem našich politických stran, nesouhlasím s velmi mnohým a podle svých schopností a možností vytýkám konkrétně to, co se mi nelíbí. Ale považuji za těžkou chybu, že část naší mladé inteligence paušálně hubuje na všechno a takřka na všechny, místo aby šla do politického života s konkrétními námitkami a s konkrétními návrhy. Není dobře říkat „politické strany“ místo říci „ta a ta strana“ — a ještě mnohem lépe: „ti a ti lidé a ty a ty jejich činy“. Nesmíme chtít hned každý býti vůdcem, musíme se věnovat také drobné reformační činnosti. Neodsuzujme obecně praxi našich stran, nýbrž vyberme si raději — každý podle svých názorů — některou z nich a pracujme v ní od zdo la na odstranění těch věcí, které se nám nelíbí. Projevy, které házejí všechny strany do jednoho pytle a pak do něho bijí hlava nehlava, neprospějeme, nýbrž jen uškodíme. Napsal jste kdysi, vážený pane redaktore, velmi správně, že ti z nás intelektuálů, kteří vystupují na veřejnost slovem mluveným nebo psaným, měli by dobře rozvážit, jaký vliv jejich výroky vykonají a jakou stopu zanechají, obzvláště v myšlení mladých lidí. To platilo v dobách poměrně klidných — tím spíše to platí dnes, kdy tolik falešných proroků cizích i našich vtluoká do mozků jen trochu povrchnějších pseudoideje, nesrovnatelné se zásadami, na nichž jest vybudován tento stát. Paušální odmítání našich stran a paušální tvrzení, že s tím odmítáním my všichni mladí souhlasíme, nemůže mít konec konců — přes všechnu dobrou vůli autorovu — jiného výsledku, než že bude přivedeno zase o několik nebo snad i o mnoho oveček více do ovčince těch, kteří pod tím ž heslem vytvářejí nové politické skupiny, sloužící jen a jen jejich vlastnímu osobnímu zisku a reakci proti demokracii a sociálnímu pokroku. Demokracie ovšem nesmí zamezit kritiku, protože by přestala být demokracií. Ale dnes ještě více než jindy to musí být kritika svrchovaně věcná a vědomá své vážné odpovědnosti.

Zůstávám s ujištěním opravdové úcty Váš

Dr. Albert Kafka.

Kdo může být socialistou?

Vážená redakce!

V minulém čísle „Přítomnosti“ daly články „Materialismus a idealismus“ a „Jest Rádíl reakcionář?“ podnět k přemýšlení o základní a při tom nejvýše praktické otázce našeho socialismu. Bylo by na čase, aby se konečně stanovilo, koho dnešní socialistické strany, a myslím tím hlavně stranu soc.-dem., přijímají s otevřenou náručí a koho rády či nerady trpí ve svém prostředí. Na přednášce o krizi politických stran bylo znáti z určitých vývodů jednoho řečníka, že v soc. dem. straně si nevědí rady s pojmem socialisty. A jak by bylo škodlivé pro politický boj, kdyby strana třeba neoficiálně vylučovala některého z těch, kteří jí získávají sympatie právě pro své osobní vlastnosti, netřeba domýšlet.

Bylo by na čase, aby socialismus zapustil kořeny i v oněch vrstvách, které byly dosud doménou stran nesocialistických. Vždyť není nic přirozenějšího pro člověka dobré vůle, než aby

socialisticky smýšlel. Jest proto nesprávné, že se ve straně provádí rozlišování názorů o podřadných otázkách socialismu, zatím co základní zásady mají velmi daleko do uskutečnění. Jest třeba ujasnit si rozdíly v názorech socialistů, které prakticky nemají významu. Ano, to jest zajímavá otázka, kterou si klade nebo alespoň podvědomě cítí každý socialista, totiž: proč jsem socialistou? Abych tak řekl: causa proxima je nelibost, kterou cítí člověk s otevřenými očima při pohledu na okolí, buď že okolí se má hospodářsky lépe — bývají ti „materialisté“ (a není těžko je pochopit), nebo a to bývají t. zv. idealisté, že jim rovným tvorím se vede hůře. Samozřejmě, že nemožno věc zevšeobecňovat, ale přibližně se tak věci mají. Pak přichází na řadu causa finalis, nebo pohnutka, jak chcete, totiž co mne k tomu přimělo, že vidím na světě sociální nespravedlnost. „Materialisté“ se touto otázkou zabývat vůbec nemusí, ba přímo je dráždí, neboť nemůže to nikdo určitěji vědět než oni, kteří cítí poměry bezprostředně na svojí kůži. Ale proto by se neměli tak zlobit na ty socialisty, kteří si nemohou okamžitě na hospodářský nedostatek stěžovat. Ty nezahání do socialistických řad, abych se marxisticky vyjádřil „výrobní poměry“ nebo jiné hmotné zájmy — vypouštím ovšem ty, kteří hledí získat pomocí legitimace nějaké výhody — nýbrž, usmívejte se nebo ne, soucit a snad pathetičtější řečeno solidarita s lidským utrpením. To vše se dá pojmout do slova křesťanství.

O tom vedou se v socialistickém táboře kruté spory, a chyba je, že do nich nezasáhnou političtí vůdové stran a to způsobem veřejnosti přístupným. V tom spočívá jedna z chyb socialistů, že široké vrstvy v nich vidí jen hmotáře, bezcitné lidi a nezabohy. Neboť duchovní živitelé pravice ani nedutají, že mezi socialisty jsou lidé, kteří mají k jejich straníkům při nejmenším tak blízko jako oni. Všimněte si, kolik lidí z Vašeho okolí, volících pravici, jest ve svém jádře socialisty. Je to velká taktická chyba socialistických stran, že staví lidem na oči takové body svého programu, pro které třeba dlouho duševně uzrávat. Ty je potom tak zaleknou, že pojmu nedůvěru i k věcem, které by každý člověk nepředpojatě myslící musil schválit. Je to zestátnění velkobank, velkého pozemkového majetku a těžkého průmyslu. — Což by to vadilo té staré paní, vdově po úředníku od pošty, která nevynechá ani jednoho požehnutí! Nebo tomu panu vrchními oficiáloví, beroucímu plat 2000 Kč měsíčně! Zdá se mi, že by ani nepozorovali, že se něco děje. Ale vtluoká-li se jim do hlavy, že každý rudočerný plakát a na něm ke všemu na př. kladivo a srp znamená jejich zkázu, pak se nedivme, že si zacpávají uši i když slyší tak nevinné věci, jako že v bankách na Příkopech by seděli státní úředníci.

Co z toho plyne? — Je nutno použít a uskutečňovat Ježíšovo „jděte do celého světa...“ Je to drobná práce a při tom těžká a nevděčná. Ale jedině takovou bude možno dáti základ k přestavbě společnosti a k první etapě socialistického státu, totiž konkrétně řečeno, k spravedlivějšímu rozdělení příjmů, pokud je lidem dána možnost uplatnit mezi sebou spravedlnost. A tu jest na politických vůdcích, aby veřejně prohlásili, že po jejich boku jest dosti místa i pro ty, kteří věří v nesmrtnost duše, v lásku mezi lidmi a tudíž přinášejí si do boje o socialismus „pouhou“ lásku k lidem. *A. Gillich.*

Knihy, knižní a umělecké pozůstalosti kupuje za vysoké ceny B. HENDRICH, Praha I., Husova 8.

Vkusné, dobré dopisní papíry

KAREL KELLNER, PRAHA

VÁCLAVSKÉ NÁMĚSTÍ 61, U MUSEA
DLOUHÁ TR. 17, U STAROMĚST. NÁM.

Svět knih

KULTURNÍ ZPRÁVODAJ

Roč. 4. Číslo

15

Vladimír Holan:

JARNÍ MODLITBA*

*K hluboce jednatíci písní kořenů
osměluji se, Pane, rozhoupatí zvon.
Mám starou zvonici a téměř*

*zbořenu,
však její stín zná chránit vláhu
anemón.*

*Krom studně šumí sad, malován na
záchvěv*

*mých víček pohledem, který se
v pohled skví.*

*Zda dosti zcitlivěl na blankyt,
zjev mi, zjev!*

*zda prohloubil se dost jak dlaně,
dlaň jitra před broskví?*

*zda cudná zahálka dozrála do
příprav*

*při zbývající lhatě, již jsem
vyprosil...*

*Roubován na ticho, zda pod
sluncem tvých zpráv*

*sděním se v květ a list a v sklizeň
zlatých sil?*

*Pane, má tázání! Ale jsem velmi
sám*

*a sotva rozlišuji jas a stín,
když dny a noce vlním ke tvým*

oponám.

*Či v obě děláš se, sjednocen
v hermelín(?)*

* Ze sbírky „Oblouk“.

POZNÁMKY

Victor Margueritte: TROCKÉHO DĚJINY RUSKÉ REVOLUCE. Z obou velkých mužů, kteří připravili, uskutečnili a organizovali opravdovou ruskou revoluci, onu z října roku 1917, jeden odpočívá jako mumifikované božství v mausoleu, jehož nízká a široká rozloha na Rudém námě-

Pokles valuty za vlády Tusarovy. Zachovávají Rašínovu linii v celku, snažil se dr. Horáček přece zmírnit některé její tvrdosti. Následky zadržení poloviny bankovek při kolkování byly nejcitelnější pro lidi chudé nebo pro nejdrobnější výrobce. Svých peněz nedostávali zpět, a úvěr bylo po omezení běživa těžko získat. Veřejné mínění žádalo úlevu aspoň pro tyto hospodářsky nejslabší, a nový ministr financí ustoupil jeho tlaku. Ze zadržovaných peněz uvolnil částky až do dvou tisíc korun a řekl v parlamentě: „Tyto vrstvy jsou mně za to vděčné.“ Mimo to v případech individuálně posuzovaných uvolnil výrobní kapitál až do 10.000 Kč, „aby oplodnit mohl činnost výrobní“. Dohromady bylo za jeho ministrování propuštěno z peněz Rašínem zadržovaných 622 milionů. Obecné uvolnění vkladů stalo se teprve vládním nařízením 9. listopadu 1922. Horáček snažil se také nastavit výrobu pod takovou diktaturu měnového zájmu, jakou nerozpakoval se nastolit Rašín. Ten žádal obecnou askesi za účelem zlepšení valuty a ukládal askesi i výrobě. Avšak Horáček pravil, že „nebál by se ani přechodného poklesu hodnoty koruny naší v cizině, a že je mu nade vše nejdůležitější, abychom měli co jíst, čím se odívat a abychom měli suroviny, v jejich zpracování našlo by dělnictvo výdělek a stát vhodný předmět svého průmyslového exportu.“ Bylo v tom nebojovné, tiché popření drakonických Rašínových zásad. Na pokles koruny díval se Horáček klidněji, než by toho byl býval schopen Rašín.

(Ferd. Peroutka: Budování státu.)

stí zdá se tak malou proti ohromnému Kremlu — symbolu spoutané minulosti — a přes to jej převyšuje šířkou přítomnosti a vysoko zahleděnou budoucností.

Druhý, Trocký, jehož hrdinské jméno bude v historii neodlučitelno od Leninova, živoří daleko své otčiny v horlé samotě exilu. Je střeženým hostem malého ostrova Prinkipo, v jehož ohradách zneškodňoval kdysi Stambul nežádoucí smečky toulavých psů. Shakespeareovský osud, který ještě zvěšuje hrdinu horečných nocí v institutu Smolný, muže činu, bez něhož by se ztěží uskutečnil doktrinální sen Leninův a konečně hrdinný vůdce té

rudé armády, která zachránila ruskou nezávislost právě tak jako universální budoucnost proletariátu před náporom bílých armád, žoldovaných librou a frankem.

Toť ušlechtilý piedestal dnešního nevděku a neštěstí. Trocký, přemožený Stalinem — a kdo ví zda pro dobro současného osudu sovětského? — zůstává nicméně jedním z vítězů nad shnilým ruským carismem, jedním z obou rodičů ruské revoluce. S Leninem ji koncipoval, sám jí slehl. Nesmrtelný nárok slávy!

Bylo možno, aby zrození tohoto nového světa stálo méně krve, hnulo méně hnisem? Otázka sentimentální a nad to

Josef Čapek:

ORŮZNOSTI LIDSKÉ*

Pánbůh prozíravě rozdělil lidstvo na stavy a třídy, aby byly rozdíly a aby si lidé navzájem přes tyto rozdíly pomáhali.

Každý stav má vedle svých ušlechtilých předností také své riziko. Kovář se umouní, jezdec může spadnout s koně, mlékařovi se utrhne ruka, až přejeje vody, řezník zabije scíplou krávu, kuchaře se to připálí, duchovní umrtví úplně své tělo, pan poslanec vypadne z automobilu atd., atd. až do neko-nečna, neboť stavů je mnoho a riziku nikdy konec.

Tuhle jsem přečetl všechny čtyři svazky „Tisíce a jedné noci“, a bylo na podiv, jak často tu vystupuje v nejrůznějších dobrodružstvích stav kupecký. Vylíčeny tu nejen všechny výhody kupeckého stavu (jako je veliká zámožnost kupců a obzvláštní krása kupeckých synů, kteří se žení s vilami i s princeznami), nýbrž i nevýhody tohoto znamenitého stavu, jako třeba jsou časté bouře na moři, při nichž ztroskotá všechen náklad drahých látek plavených na trh, nebo zase drahocenných kamenů, které si kupec odměnou za své zpeněžené drahé látky odváží v jarém uspokojení domů; nebo také je za často kupec obrán loupežníky tak dohola, že už nemá co prodávati. To tedy jsou rizika stavu obchodnického, který ovšem, jak již nahoře bylo poukázáno, má své stránky potěšlivé a své přednosti, jimiž kupec bývá za svá nebezpečí a strasti náležitě odměněn.

Ale v „Tisíci a jedné noci“ ovšem nestojí tohle, že za sedm neděl vyskytl se jenom u nás 10.721 případů lchvy. Ale je tomu skutečně tak, a z uvedení vysokého počtu případů je zřejmo, že lchva je náramným rizikem stavu kupeckého, a že kupci je asi velmi těžko od tohoto nebezpečí se ochrániti. O stavu havířském se trvá, že je to povolání velmi nebezpečné, ale četli jste kdy, že by za pouhých sedm neděl stala se nehoda 10.721 havíři? Z toho je tedy viděti, že obchodnictví je povolání obětavé, a že kdo se k tomu dá, musí býti myslí statečné a ducha pevného, který neochvějně kráčí za svým cílem, neleka je se úrazů a překážek.

* Z knihy „Ledacos“, která právě vychází ve druhém vydání.

FEUILLETON

Karel Čapek:

PŘÍPAD DRA MEJZLIKA*

„Poslyšte, pane Dastychu,“ řekl zamýšleně policejní úředník dr. Mejzlík starému kouzelníkovi, „já k vám jdu vlastně na poradu. Já mám tuhle jeden případ, se kterým si nevím rady.“

„Tak ven s tím,“ děl pan Dastych. „Kohopak se ten případ týká?“

„Mne,“ vzdychl dr. Mejzlík. „Čím víc na to myslím, tím miň do toho vidím. Poslouchejte, člověk by se z toho zbláznil.“

„Tak co vám kdo udělal?“ ptal se chláholivě pan Dastych.

„Nikdo,“ vyhrkl dr. Mejzlík. „To je to nejhorší, já sám jsem něco udělal, čemu nerozumím.“

* Z připravovaného nového vydání Povídek z jedné kapsy.

„Snad to nebude tak zlé,“ těšil ho starý Dastych. „Tak co jste vlastně provedl, mládenče?“

„Chytil jsem kasaře,“ odpověděl dr. Mejzlík pochmurně.

„A to je všechno?“

„To je všechno.“

„A ten kasař asi nebyl ten pravý,“ pomáhal pan Dastych.

„Ale byl, vždyť se přiznal. Udělal kasu v Židovském dobročinném spolku, víte? Byl to nějaký Rozanowski čili Rosenbaum ze Lvova,“ bručel dr. Mejzlík. „Našli u něho hasáky a všechno.“

„No, a co byste rád věděl?“ pobádal ho starý Dastych.

„Já bych rád věděl,“ řekl policejní úředník zahloubaně, „jak jsem ho chytil. Počkejte, já vám to povím po pořádku. Před měsícem, to bylo třetího března, jsem měl až do půlnoci službu. Já nevím, jestli se pamatujete, že tehdy už třetí den přšelo. Tak jsem si zaskočil na chvilku do kavárny a pak chci jít domů, na Vínohrady. Ale místo toho jsem šel

opačným směrem k Dlážděné ulici. Prosim vás, nevíte, proč jsem šel zrovna v tu stranu?“

„Snad jen tak náhodou,“ mnil pan Dastych.

„Poslouchejte, v takovém počasí necourá člověk jen tak náhodou po ulicích. Já bych rád věděl, co jsem tam, u všech sakramentů, chtěl. Co myslíte, nemohlo to být nějaké tušení? Víte, něco jako telepatic.“

„Aha,“ pravil pan Dastych. „To je docela možné.“

„Tak vidíte,“ mluvil dr. Mejzlík ustaraně. „Tady to máme. Ale taky to mohla být taková podvědomá představa, abych se podíval, co je u Tří panen.“

„To je ten zapadák v Dlážděné ulici,“ vzpomněl si pan Dastych.

„Právě. Tam přespávají tihle kasaři a kapsáři z Pešti nebo z Haliče, když přijdou do Prahy na práci. My na ten lokál dáváme pozor. Co myslíte, nebyl to docela obyčejný policejní zvyk, že jsem si tam šel mrknout?“

Henry Drummond & Co. LTD.
továrna jemných angl. látek
SHIPLEY (England)

ANGLICKÉ PÁNSKÉ LÁTKY Z TOVÁRNÍ PŘÍMO

K V Á M

Prodej ve velkém i malém
Ceny: Kč 90—, Kč 130— za 1 m

Skлады a generální zastoupení
Emil Grodecký, Praha I,
Bílková 10 - Telefon 624-95

Vzorky na venek vyplacené

Jak zdatný je tento stav, o tom svědčí i ta skutečnost, že i přes všechna takováto nebezpečí kupec svého povolání neopouští, zůstává mu věren a neochvějně k němu se vrací, byl i byl někdy nepřítel, nyní do neblahých okolností donucen na čas své činnosti zanechat. Historie zaznamenává jen jediný ověřený případ deserce, kdy zrádce, opovrhnuv stavem kupeckým, věnoval se povolání naprosto onačejšímu a tak nepraktickému, že byl od celého okolí považován za blázna.

Byl to sv. František z Assisi. Hle, co o něm praví kronikář sv. Bonaventura: „Když nějakou znalost písma si byl osvoji, na zříštné řemeslo kupecké oddán,

po nevázanosti těla nesešel, ani mezi hrabivými kupci nedoufal v peníze a poklady. Bylať v srdce mladého Františka božsky všípena jakási štedrá útrpnost k chudým.“ — Není divu, že tento nedokonalý kupec brzo došel tak daleko, že spáchal malversaci s otcovým zbožím, a to ve městě Folignu, kde prodal otcova sukna i s koněm, na němž je odvezl, a zpronevěřené peníze pak promřhal, nabídnuv je knězi chatrného kostela k opravě chrámu. Otec ovšem „nejprve slovy, potom důtkami ho tepal a na konec v okovy vbil“. Pohříchu nadarmo: hoch už k žádnému řemeslu nebyl, a na konec se stal svatým, což mu nevyneslo ani

na slušné šaty. Chodil až do konce života polonahý, začasťo neměl do čeho kousnouti, byl postížen mnoha neduhy, a zdá se, že nepožíval valné úcty, neboť se mu lidé posmívali, a na konec umřel na slámě. To měl z toho, že opovrhnuv stavem kupeckým a dal se na svatost.

POZNÁMKY (Pokračování.)

významu retrospektivního. Je třeba mít odvalu, postavit se zde čelem k činům, to jest hrůze, nepředstavitelnému chaosu, kde v bahně všech nízkých lidských vášní vyvěřel v samých základech půdy samý pramen živné vody, dokonale zčištěné.

A tento pramen znovu zavlažil dnes rozrušenou zem. Z technikou spoutaného Dněpru vytřasklo nejmocnější svět, plamen elektrisace. Zkrocená Volha zúrodňuje lány, panenské plochy těhotní žněmi; obrovité továrny s dokonalou strojovou technikou přetváří a násobí výrobu. Z pralesů se stávají lesy, pohádkové podzemí vydává nerosty a petrolej v nesmírném bohatství.

Morální pokrok a zvýšená životní úroveň 160milionového národa odčihují napáchané bezpráví.

Hle, podle mého názoru, zorný úhel, pod nímž dlužno posuzovati dílo Lenina a Trockého, jež se stalo Stalinovým. A říkám hned, že pro lepší pochopení tohoto přechodu z jedné epochy do druhé a k získání tak dokumentárně podloženého

názoru o událostech, které přetrvávají ve svém celku, ale které v podrobnostech, sotva známých, anebo stranictvím současníků dostávajících znetvořené podoby, nebude nic užitečného pro zvědavce po skutečné historii, než sledovati od počátku ruské revoluční hnutí v těchto svazcích, jež Lev Trocký věnoval rozboru a syntese únorové revoluce, znamenající konec carismu a zapálení doutnaku sovětského výbuchu.

PEROUTKOVA KNIHA essayí o naší národní povaze, kterou napsal pod názvem „Jací jsme“, vyjde ještě v této sezoně v druhém vydání v nakladatelství Fr. Borového.

„LEDACOS“, sbírka feuilletonů Jos. Čapka, vychází tento týden ve druhém vydání jako sedmnáctý svazek Spisů Bratří Čapků.

ANDRÉ MAUROIS vydal v tyto dny nový román „L'instinct du Bonheur“, který v překladu Jaroslava Zaorálka vyjde česky nákladem Fr. Borového.

ČAPKOVY HOVORY S T. G. MASARYKEM vyšly v tyto dny anglicky v nakladatelství Alain & Unwin v Londýně.

„OPOZDĚNÉ JARO“, první díl St. K. Neumanna lyrického cestopisného deníku „Československá cesta“ vyjde dne 18. dubna t. r.

Půjčovna knih »MÍR« Praha II., Vladislavova 2 Palác Báňské a hutní

Nejnovější česká literatura, jakož i německá, anglická a francouzská

„To může být,“ soudil pan Dastych. „Takové věci dělá někdy člověk docela mechanicky, hlavně když jaksi má smysl pro povinnost. Na tom není nic zvláštního.“

„Tak já jdu do Dlážděné ulice,“ pokračoval dr. Mejzlík, „podívám se mimochodem na seznam noleců a na tří panen a jdu dál. Na konci Dlážděné ulice se zastavím a mřím zase zpátky; pěkně prosím, nevíte, proč jsem šel zpátky?“

„Zvyk,“ mnil pan Dastych. „Zvyk patrolovat.“

„To by mohlo být,“ souhlasil policejní úředník. „Ale já jsem neměl službu a chtěl jsem jít domů. Třeba to byla předtucha.“

„Bývají takové případy,“ uznával pan Dastych. „Ale taková předtucha není nic záhadného. To je přece známo, že v člověku jsou jakési vyšší schopnosti...“

„Hergot,“ začal dr. Mejzlík, „tak byl to zvyk nebo nějaké vyšší schopnosti? Tohle bych rád věděl! — Tak počkejte: Když si to tak šlapu, jde proti mně nějaký člověk. Řekněte, pročpak by, u všech všudy, nemohl kdokoli jít v jednu hodinu v noci Dlážděnou ulicí? Na tom není nic podezřelého. Já sám jsem na nic ani nepomyslel: ale zastavil jsem se zrovna pod lucernou a zapaloval jsem si egyptku. Víte, to my děláme, když se chceme v noci na někoho pořádně podívat. Co myslíte: byla to náhoda, nebo zvyk, nebo... nějaký podvědomý alarm?“

„To nevím,“ řekl pan Dastych.

„Já taky ne,“ křikl zlostně dr. Mejzlík. „Hrom do toho! Tedy si zapaluju cigaretu pod tou lucernou a ten člověk jde podle mne. Pane, já jsem se mu ani nepodíval na nos a jenom tak čumím k zemi. Když ten chlap přešel, začalo se mně něco nelibit. Čerchmante, řekl jsem si, tady není něco v pořádku — ale co vlastně? Vždyť jsem si toho vašnosti ani nevšiml. Tak stojím v dešti pod tou lucernou a přemýšlím: a najednou mě napadlo: boty! Ten člověk měl něco divného na botách. A já vám z ničeho nic povídám nahlas popel.“

„Jaký popel,“ ptal se pan Dastych.

„No popel. V tu chvíli jsem si vzpomněl, že ten člověk měl na botách mezi svrškem a podrázkou popel.“

„A proč by neměl mít na botách popel?“ mnil pan Dastych.

„To se rozumí,“ zvolal dr. Mejzlík. „Ale, pane, v ten okamžik jsem viděl, ano, viděl, vyřiznutou ohnivzdornou, ze které se sype popel na podlahu. Víte, ten popel, co je mezi ocelovými pláty. A já jsem viděl, jak ty boty šlapou do toho popela.“

„Tak to byla intuice,“ rozhodl pan Dastych. „Geniální, ale nahodilá intuice.“

„Nesmysl,“ řekl dr. Mejzlík. „Člověče, kdyby nepršelo, tak bych si toho popela ani nevšiml. Ale když prší,

tak lidé obyčejně nemají na botách popel, rozumíte?“

„Tak to byl empirický závěr,“ pravil s jistotou pan Dastych. „Byl to skvělý úsudek na základě zkušenosti. A co bylo dál?“

„Inu, pak jsem šel za tím chlapem: to se ví, zapadl ke Třem pannám. Potom jsem zatelefonoval pro dva tajné a udělali jsme tam štáru; našli jsme pana Rosenbauma i s tím popelcem a hasáky a dvanácti tisíci z kasy Židovského dobročinného spolku. Na tom už nic není. To víte, v novinách se psalo, že tentokrát naše policie ukázala značnou pohotovost — Takový nesmysl! Prosím vás, kdybych náhodou nebyl šel do té Dlážděné ulice a náhodou se nepodíval tomu gaunerovi na boty... Totiž,“ děl dr. Mejzlík sklíčeně, „byla-li to jen tak náhoda. To je právě to.“

„Na tom počte nezáleží,“ mnil pan Dastych. „Mladý člověče, to byl úspěch, ke kterému si můžete gratulovat.“

„Gratulovat!“ vybuchl dr. Mejzlík. „Pane, jakpak si mám gratulovat, když nevím k čemu? K svému báječnému detektivnímu bystrozraku? Nebo k mechanickým policejním zvykům? Nebo k šťastné náhodě? Nebo k nějaké intuici a telepatii? Koukněte se, to byl můj první větší případ; něčeho se člověk musí držet, že? Dejme tomu, zítra mně dají nějaký mord; pane Dastychu, co budu dělat? Mám běhat po ulicích a koukat lidem bystrozrace na boty? Nebo

mám jít za nosem a čekat, že mně nějaká předtucha nebo vnitřní hlas povede rovnou k vrahovi? Tak vidíte, to je ten případ. Celá policie si teď říká: Tenhle Mejzlík, ten má nos; z toho mládence s brejlemi něco bude, to je detektivní talent. Vždyť je to zoufalá situace,“ bručel dr. Mejzlík. „Nějakou metodu člověk musí mít. Do svého prvního případu jsem věřil na velíjaké ty exaktní metody; víte, na pozorování, na zkušenost, na soustavné vyšetření a takové hlouposti. Ale když si teď probírám ten případ, tak vidím, že — Poslouchejte,“ vyhrkl s úlevou, „já myslím že to byla jen šťastná náhoda.“

„Vypadá to tak,“ řekl pan Dastych moudře. „Ale byl v tom také kus dobrého pozorování a takové té logiky.“

„A mechanická rutina,“ děl mladý úředník malomyslně.

„A intuice. A taky trochu takový dar předtuchy. A instinkt.“

„Ježíši Kriste, tak to vidíte,“ bědoval dr. Mejzlík. „Pane Dastychu, jak mám nyní něco dělat?“

„— Pan doktor Mejzlík k telefonu,“ hlásil pan vrchní. „Volá policejní presidium.“

„Tady to máme,“ zahučel dr. Mejzlík zdrceně; a když se vrátil od telefonu, byl bledý a nervosní. „Platiť, pane vrchní,“ křikl podrážděně. „Už to tak je. Našli nějakého cizince zavražděného v hotelu. Hrom aby — a odešel. Zdálo se, že tento energický mladý muž má trému.“